

ارائه الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی^۱

محمد خوش‌چهره، محمدجواد ایروانی، سیدشمس‌الدین حسینی، حمید علوی^۲

تاریخ دریافت: ۹۸/۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۸/۵/۲۳

چکیده

امروزه اهمیت قدرت اقتصادی و نقش بارز تولید ملی در توسعه و پیشرفت اقتصادی جوامع بشری بر هیچ‌کس مستور و پوشیده نیست. از طرفی اهمیت این موضوع برای نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از ایدئولوژی خاص و جهان‌بینی الهی است و همواره از بدو پیروزی انقلاب تا به امروز مورد هجمه‌های متنوع سخت و نرم نظام سلطه قرار داشته و در حال حاضر با جنگ تمام‌عیار اقتصادی روبرو است، مضاعف نیز می‌نماید. این پژوهش که پژوهشی آمیخته‌ی اکتشافی است و در زمره تحقیقات توسعه‌ای- کاربردی نیز قرار دارد، ابزار گردآوری اطلاعات آن مبتنی است بر مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی؛ بدین معنی که با بررسی جامع و مطالعه‌ی ادبیات نظری، و تدابیر و بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، اسناد بالادستی و عوامل تأثیرگذار بر مقوله‌ی تولید ملی همچنین برقراری ارتباط منطقی و سازگار با ادبیات اقتصاد مقاومتی به‌عنوان تبیین‌کننده فضای اقتصادی کشور و با امعان نظر به مقوله‌های نگرش سیستمی، محیط‌شناسی راهبردی با رویکرد برنامه‌ریزی آینده‌گذاشته و مدل سه‌شاخگی از یکسو و نیز مراجعه به نظر خبرگان مبرز اقتصادی و مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه‌ی تولید ملی کشور، همچنین مطالعه‌ی تطبیقی ۵ کشور ممتاز اقتصادی (ترکیه، عربستان امارات، مصر و پاکستان) مورد نظر سند چشم‌انداز از سوی دیگر، با بهره‌مندی از فنون آمار توصیفی و استنباطی و استفاده از روش تحلیل محتوا و آزمون تحلیل عاملی، نسبت به طراحی «الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی» اقدام شد. الگوی یاد شده مشتمل است بر ۳ بعد، ۲۲ مؤلفه و ۱۰۵ شاخص که فرآیند اعتبار و روایی سنجی خود را دنبال کرد.

کلید واژه‌ها: الگوی راهبردی، تولید ملی، اقتصاد مقاومتی

۱. این مقاله مستخرجه از رساله دکتری حمید علوی با راهنمایی دکتر محمد خوش‌چهره در دانشکده مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی است.
۲. عضو مجمع تشخیص مصلحت نظام
۳. استاد اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی
۴. دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

امروزه اهمیت قدرت اقتصادی و نقش بارز تولید ملی در توسعه و پیشرفت اقتصادی جوامع بشری بر هیچ کس مستور و پوشیده نیست، تاجایی که به یکی از اولویت‌های اولیه و اصلی در سیاستگذاری‌های کلان دولت‌ها در دنیای نوین مبدل گشته است. توجه به حوزه‌های اقتصادی و پرداختن به رویکردهای مختلف در این زمینه تا بدانجا است که اقتصاد را به یکی از قدرتمندترین مؤلفه‌های قدرت ملی تبدیل کرده به طوری که، اقتدار ملی را در پس حمایت منحصر بفرد نظام قدرتمند اقتصادی یک کشور به ارمغان می‌آورد. از این رو عنایت به این مهم علاوه بر بنگاه‌های اقتصادی مختلف، در دستور کار تمامی حکومت‌ها و بازیگران مختلف سیاسی منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و جهانی قرار دارد. نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیز که بر گرفته از ایدئولوژی خاص و جهان‌بینی الهی از بدو پیروزی انقلاب تا به امروز مبارزه با نظام سلطه را در ابعاد مختلف در دستور کار خود داشته و دارد، همواره مورد تهدید و تهاجم سخت و نرم استکبار جهانی قرار داشته و دارد تاجایی که تبلور آن را در سال‌های اخیر می‌توان، در حجم‌های متنوع اقتصادی نظام سلطه در قالب وضع تحریم‌های ناجوانمردانه و تلاش‌های عدیده در محرومیت و عدم دستیابی به فناوری‌های نوین علمی از جمله فناوری هسته‌ای نسبت به این نظام مقدس و اسلامی مشاهده نمود.

در آموزه‌های الهی دین مبین اسلام نیز بر آمادگی کامل در مقابل کفار و استکبار در حوزه‌های مختلف نظامی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی تأکید شده است. تاجایی که حضرت حق در آیه ۶۰ سوره انفال قرآن مجید می‌فرماید:

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ.»؛ هر نیروئی در قدرت دارید برای مقابله با آنها (دشمنان) آماده سازید و اسب‌های ورزیده (برای میدان نبرد) تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید و (همچنین) گروه دیگری غیر از این‌ها را که شما نمی‌شناسید و خدا آن‌ها را می‌شناسد و

هر چه در راه خدا (و تقویت بنیه دفاعی اسلام) انفاق کنید به طور کامل به شما باز گردانده می‌شود و به شما ستم نخواهد شد.

در فرمایشات و رهنمون‌های گهربار ائمه اطهار^(ع) نیز، توجه به معاش و اقتصاد فردی و اجتماعی جایگاه ویژه‌ای دارد. امیر مؤمنان حضرت علی^(ع) در کلمات قصار شماره ۳۹۰ نهج البلاغه در این زمینه می‌فرماید: «لِلْمُؤْمِنِ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ فَسَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ وَ سَاعَةٌ يَرُمُّ مَعَاشَهُ وَ سَاعَةٌ يُخَلِّي بَيْنَ نَفْسِهِ وَ بَيْنَ لَدَّتَيْهَا فِيمَا يَحِلُّ وَ يَجْمَلُ»؛ وقت هر انسان مؤمن سه قسمت است، ساعتی برای مناجات، دعا و عبادت، وقتی برای کسب معاش و درآمد و زمانی برای تفریح و استفاده از لذت‌های حلال است.

رهبر فرزانه‌ی انقلاب^(مدظله العالی) نیز همواره در فرمایشات و بیانات خود بویژه در سال‌های اخیر، به ساماندهی مباحث متنوع اقتصادی جامعه و خصوصاً توجه و عنایت ویژه به مقوله تولید ملی، اشاره می‌نماید که در آخرین نوع آن می‌توان به نامگذاری سال ۱۳۹۸ تحت عنوان «رونق تولید» اشاره نمود. معظم‌له در دیدار با جمعی از کارگران سراسر کشور مورخ ۱۳۹۴/۹/۲ در این رابطه می‌فرماید:

«مشکلاتی که وجود دارد اولاً با گفتن و حرف زدن حل نمی‌شود؛ اقدام و ابتکار و عمل لازم است. ثانیاً [حل] مشکلات مجموعه اقتصادی کشور را در درون کشور باید پیدا کرد؛ ستون فقرات هم عبارت است از تولید؛ ستون فقرات اقتصاد مقاومتی که ما عرض کردیم، عبارت است از تقویت تولید داخل؛ اگر این کار تحقق پیدا کرد و همت‌ها متوجه این مسئله شد، مسائل کار به تدریج حل می‌شوند.»

در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ نیز ایران کشوری توسعه یافته در ظرف مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه)، امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت و ... تصویر شده است.

با توجه به افزایش توان نظامی برگرفته از دستاوردهای مبرز علمی و فناوری نیروهای مسلح کشور و ارتقاء مؤلفه‌ی امنیت ملی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بویژه در دهه‌ی اخیر، به نظر می‌رسد نظام سلطه فرمان هجمه و منازعه با نظام را به سمت لایه‌های اقتصادی و اجتماعی متمایل نموده است؛ به طوری که به نقاط ضعف ما در حوزه‌های اخیر نیز به شدت چشم طمع دوخته است تا جایی که ایجاد چالش و بحران در امور اقتصادی و اجتماعی نظام اسلامی را مترادف با اضمحلال و بر اندازی آن تفسیر می‌نماید و از این منظر به اعمال تحریم‌های مختلف، متنوع و ظالمانه‌ی اقتصادی و اجتماعی اقدام کرده و خواهد کرد.

بدیهی است مؤثرترین مقابله و عالی‌ترین رویکرد ج.ا.ا. در مواجهه با جنگ نرم و مناقشه‌ی اقتصادی دشمن، نسخه‌ی بی‌بدیل «اقتصاد مقاومتی» احصا شده توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است و بی‌شک یکی از پایه‌های تحقق و استقرار نظام اقتصاد اسلامی در شکل «اقتصاد مقاومتی»، عنایت به قابلیت محور بودن، درون‌زایی و توجه به تولید ملی است، به طوری که در صورت رفع مشکلات و موانع در جهت ارتقاء کیفیت کالا و خدمات داخلی از یکسو، و ترغیب آحاد جامعه‌ی اسلامی به مصرف کالاهای داخلی از سوی دیگر که در قالب تدوین سازوکار لازم در این راستا میسر خواهد بود، شاهد ارتقاء تولید ملی و به تبع آن، مولفه‌ی اقتصادی امنیت ملی کشور و ساخت درونی قدرت ج.ا.ا. خواهیم بود.

بنابراین، مسأله‌ی مورد نظر در این تحقیق، مشکلات موجود در حوزه‌ی تولید ملی ج.ا.ا. است و نظریه فقدان مدل‌های بومی در این زمینه، تلاش می‌شود تا با بهره‌مندی و تأسی از سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» و توجه به اسناد بالادستی و تجمیع نظرات نخبگان و اندیشمندان مجرب و تجارب جهانی این حوزه، به ارائه‌ی الگویی راهبردی در این خصوص همت گمارد؛ فلذا به بررسی مفاهیمی چون الگوی راهبردی، تولید ملی و اقتصاد مقاومتی اشاره می‌شود.

بیان مسئله

نام‌گذاری سال‌های اخیر توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی) که همگی به نوعی به وجوه برجسته اقتصادی مورد نظر معظم‌له بویژه تولید ملی در راستای اعتلای نظام مقدس ج.ا.ا. می‌پردازد، حاکی از نوعی مقدمه‌چینی و ایجاد بستر مناسب در جهت تحقق «اقتصاد مقاومتی» است. ایده منحصر به فرد «اقتصاد مقاومتی» که توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی ابداع و ارائه شده است، محدودیت زمانی و مکانی خاصی را مد نظر ندانسته و صرفاً برخاسته از ادبیات حاکم بر نظام سلطه جهانی مبنی بر فشارهای مضاعف در قالب اعمال تحریم‌های اقتصادی بر علیه ج.ا.ا. نیست؛ بلکه به نظر می‌رسد ایشان در ساختار اقتصادی کشور نقاط ضعف اساسی مشاهده کرده‌اند و بر این اساس، در جهت کاهش هرچه بیشتر این نقاط با مدنظر قراردادن و مطالعه‌ی عمیق ابعاد و جنبه‌های مختلف این مهم از یک‌سو، و بهره‌برداری بهینه و همه‌جانبه از امکانات، و برتری‌های نسبی ج.ا.ا. از سوی دیگر، در راستای تحقق این ایده‌آل راهبردی قابل حصول، البته با داشتن برنامه راهبردی و مجاهدت خستگی‌ناپذیر به رهنمون پرداخته‌اند.

از طرفی وضعیت موجود تولید ملی ایران، در شرایط خوبی قرار ندارد و با مشکلات متعددی روبرو است، همچنین با چالش‌های متنوعی دست‌وپنجه نرم می‌کند؛ به‌عبارتی واقعیت موجود در حوزه‌ی تولید ملی حاکی از آن است که در شرایط کنونی بخش‌های مختلف تولیدی در کشور همواره از شرایط نامناسب کسب‌وکار و عدم امکان رقابت با محصولات وارداتی و تغییرات پی‌درپی قوانین و مقررات و بعضاً نرخ‌های متفاوت حقوق ورودی (تعرفه) گلایه‌مند هستند و خبرهایی در خصوص تعطیلی صنایع و کاهش ظرفیت تولید و تقلیل قابل ملاحظه‌ی سطح اشتغال منتشر می‌شود و این موضوع فرآیند حمایت از تولید را به یک فرآیند چانه‌زنی تبدیل کرده است؛ به‌طوری‌که همواره تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران از وضعیت فعلی معترض بوده و تلاش می‌کنند از طریق مراجعی مانند کمیسیون ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی مقررات صادرات و واردات، امتیازاتی مانند وضع نرخ‌های حقوق ورودی بالا و بلندمدت برای کالاهای وارداتی دریافت دارند. بدیهی است استمرار این فرآیند در صورت عدم تدوین استراتژی توسعه صنعتی، معدنی، کشاورزی و

نظایر آن موجب اتلاف منابع محدود، ناکارایی در تولید و افزایش قیمت و کاهش کیفیت شده و با ازبین رفتن مزیت‌های صادراتی و همانند آن می‌تواند، آثار ضدتولیدی نیز دربر داشته باشد (غلامی باغی، ۱۳۹۶: ۱۱-۱۰).

بر اساس آمارهای رسمی بین‌المللی، تولید ناخالص داخلی کشور در میان کشورهای منطقه و رقبای سند چشم انداز با وجود قراردادش در مرتبه‌ی سوم، به لحاظ مقدار عددی با کشور دوم (عربستان سعودی) و بویژه کشور اول (ترکیه) قابل مقایسه نیست. تاجایی که این فاصله بعضاً به بیش از دو برابر نیز می‌رسد، حال آنکه مزیت‌های نسبی جمهوری اسلامی ایران در بخش‌های مختلف اعم از نیروی انسانی متخصص، منابع سرشار طبیعی و نظایر آن به هیچ‌وجه با کشورهای یاد شده، قابل مقایسه نیست و در نتیجه علت این فاصله را باید تنها در نبود زیرساخت‌های کسب‌وکار و برنامه‌ریزی جامع در جهت تسهیل و ارتقاء تولید ملی جستجو کرد.

جدول ۱: رتبه‌بندی میزان تولی‌دناخالص داخلی کشورهای موردنظر سند چشم انداز

رتبه در جهان	رتبه در منطقه	تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	نام کشور	رتبه در جهان	رتبه در منطقه	تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	نام کشور
۷۹	۱۴	۴۷/۵۳۷	لبنان	۱۷	۱	۸۵۷/۷۴۹	ترکیه
۸۷	۱۵	۳۸/۶۵۵	اردن	۲۰	۲	۶۴۶/۴۳۸	عربستان سعودی
۸۸	۱۶	۳۷/۸۴۸	آذربایجان	۲۷	۳	۳۹۳/۴۳۶	ج.ا.ایران
۹۰	۱۷	۳۶/۱۸۰	ترکمنستان	۳۰	۴	۳۴۸/۷۴۳	امارات متحده عربی
۹۴	۱۸	۳۱/۸۵۹	بحرین	۳۱	۵	۳۳۶/۲۹۷	مصر
۹۷	۱۹	۲۷/۳۱۹	یمن	۳۳	۶	۳۱۸/۷۴۴	رژیم اشغالگر قدس
۱۰۹	۲۰	۱۹/۴۶۹	افغانستان	۴۰	۷	۲۸۳/۶۶۰	پاکستان
۱۱۶	۲۱	۱۴/۳۳۳	گرجستان	۵۲	۸	۱۷۱/۴۸۹	عراق
۱۲۰	۲۲	۱۳/۳۹۷	فلسطین	۵۴	۹	۱۵۲/۴۶۹	قطر
۱۳۰	۲۳	۱۰/۵۴۷	ارمنستان	۵۵	۱۰	۱۳۳/۶۵۷	قزاقستان
۱۴۳	۲۴	۶/۹۵۲	تاجیکستان	۵۷	۱۱	۱۱۴/۰۴۱	کویت
۱۴۷	۲۵	۶/۵۵۱	قرقیزستان	۷۱	۱۲	۶۷/۲۲۰	ازبکستان
				۷۲	۱۳	۶۶/۲۹۳	عمان

منبع: بانک جهانی، ۲۰۱۶

ذکر این نکته بدین معنا نیست که تاکنون در جهت حمایت از تولید ملی کشور هیچ‌گونه اقدامی صورت نگرفته و چه‌بسا در برهه‌هایی این حمایت به صورت مقطعی و ناکارآمد نیز در دستور کار دولت‌ها قرار داشته است که البته به جای تاثیر مثبت، تبعات منفی را بر بدنه‌ی تولید ملی کشور تحمیل کرده است.

در بخش دولتی، ابتدا دولت خود به‌طور مستقیم در زمانی شرکت تولیدی را ایجاد می‌کند (احتمال وقوع اشتباه اول)؛ سپس به‌منظور کاهش تصدی‌گری اقتصادی به فروش شرکت مذکور اقدام می‌کند، اما چون مشتری از بخش خصوصی نمی‌یابد، به شرکت‌های دولتی می‌فروشد (احتمال وقوع اشتباه دوم) و چون شرایط بازار مناسب نیست و اقتصاد در رکود به‌سر می‌برد، با قیمتی نازل می‌فروشد (احتمال وقوع اشتباه

سوم)؛ در انتها چون محصولات شرکت مذکور در بازار فروش نمی‌رود و شرکت در شرف تعطیلی قرار می‌گیرد، به آن تسهیلات ارزان قیمت می‌دهند، مانند تسهیلاتی که به شرکت‌های تولید خودرو داده شد (احتمال وقوع اشتباه چهارم). در واقع عملاً دولت با اشتباه دوم خود را از چاله به چاه می‌اندازد؛ زیرا فساد مالی را در زیربخش‌های خود تسری می‌دهد، در اشتباه سوم ثروت ملتی را به حراج می‌گذارد و در اشتباه چهارم رانت‌جویی را گسترش می‌دهد. جالب اینکه همه‌ی این اقدامات به منظور حمایت از تولید ملی صورت می‌گیرد تا جایی که عدم وجود عقلانیت در چنین فرآیندی مشهود است (جوادی، ۱۳۹۴: ۱۱-۱۰).

از طرف دیگر زیرساخت‌های مورد نیاز برای شروع، راه‌اندازی و بهره‌برداری از یک کسب و کار منتج به تولید کالاهای داخلی نیز با شرایط استاندارد در منطقه فاصله دارد. هرچند در صحت آمارهای بین‌المللی ابهام جدی وجود دارد لیکن در گزارش شاخص‌های کمی بین‌المللی بهبود فضای کسب و کار بانک جهانی^۱ که ۱۰ مرحله از عمر یک کسب و کار را از زمان شکل‌گیری تا انحلال آن دربر می‌گیرد و در مورد میزان مناسب بودن محیط اقتصادی کشورها برای انجام فعالیت اقتصادی قضاوت می‌کند، وضعیت جمهوری اسلامی ایران در شرایط مطلوبی بسر نمی‌برد به طوری که، بهترین رتبه‌ی ایران در شاخص شروع کسب و کار است که تاثیرگذاری آن در رتبه‌ی کل، چندان زیاد نیست.

جدول ۲: وضعیت جمهوری اسلامی ایران در ۱۰ شاخص بین‌المللی فضای کسب‌وکار

رتبه ایران	امتیاز ایران	شاخص	ردیف
۶۲	۸۹/۳۷	شروع کسب و کار	۱
۱۷۲	۴۹/۷۲	شرایط و مقررات اخذ مجوز ساخت	۲
۱۰۷	۷۱/۲۲	دسترسی به برق	۳
۱۶۱	۴۸/۷۸	ثبت مالکیت	۴
۸۹	۴۵	اخذ اعتبارات	۵
۱۵۴	۴۱/۶۷	حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۶
۱۲۴	۶۶/۷۸	سهولت پرداخت مالیات	۷
۱۴۸	۵۶/۸۱	تجارت فرامرزی	۸
۶۶	۶۳/۳۵	الزام به اجرای قراردادهای	۹
۱۳۸	۳۲/۳۸	ورشکستگی و پرداخت دیون	۱۰

منبع: بانک جهانی، ۲۰۱۵

از طرفی تامین مالی حوزه‌ی تولید کشور نیز کاملاً متأثر از محیط اقتصاد کلان ملی است به طوری که سیاست‌های مالی، پولی و ارزی در آن نقش کلیدی ایفا می‌کنند و این در حالی است که واقعیت محیط اقتصاد کلان کشور از کمبودهای قابل ملاحظه‌ای رنج می‌برد. «میانگین شاخص بی‌ثباتی محیط اقتصاد کلان (شاخص ماستریخت) در طی ۲۳ سال گذشته (۲۰۱۴-۱۹۹۱) نشان می‌دهد که بی‌ثباتی محیط اقتصاد کلان در ایران (۱۱/۲) بسیار بالاتر از میانگین جهان (۶/۴) و میانگین در همه‌ی گروه‌های کشورهای حتی کشورهای در حال توسعه صادرکننده نفت (۷/۴) است. مسئله اصلی کشور در حوزه‌ی شاخص بی‌ثباتی محیط اقتصاد کلان، مربوط به زیرشاخص‌های بی‌ثباتی نرخ ارز واقعی و نرخ تورم است. بی‌ثباتی ناشی از زیرشاخص نرخ ارز واقعی و نرخ تورم ایران به ترتیب (۲۵/۵) و (۲۰/۶) حدود سه برابر میانگین جهان به ترتیب (۸/۶) و (۷/۰) و بیش از دو برابر میانگین کشورهای در حال توسعه صادرکننده نفت به ترتیب (۱۱/۶) و (۹/۹) است. آسیب ناشی از بی‌ثباتی نرخ

ارز واقعی برای کارآفرینان و کسب و کارها بسیار شدید است به طوری که توجه جدی مسئولان را در این خصوص می‌طلبد.» (جوادی، ۱۳۹۵: ۱۲).

این در حالی است که سیاست‌های کلی ابلاغی «اقتصاد مقاومتی» مورد نظر رهبر فرزانه انقلاب (مدظله العالی) وضعیت مطلوب اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را تصویر می‌کند؛ به عبارتی این سیاست‌ها در بردارنده‌ی فهرستی از الزامات و ویژگی‌های مختلفی شامل ایجاد تحرک و پویایی در اقتصاد کشور و بهبود شاخص‌های کلان، توانایی مقاومت در برابر عوامل تهدیدزا، تکیه بر ظرفیت‌های داخلی، رویکرد جهادی، مردم‌محوری، امنیت اقلام اساسی و راهبردی، کاهش وابستگی به نفت، اصلاح الگوی مصرف، فسادستیزی و مسئله‌ی دانش‌محوری در راستای تحقق وضعیت مطلوب اقتصادی کشور است. با نگاهی اجمالی نسبت به ویژگی‌های برشمرده در این سند، به نقش اصلی «اقتصاد مقاومتی» که همانا قابلیت‌محور بودن، درون‌زا بودن و تکیه بر ظرفیت‌های داخلی توأم با نگاه به بیرون این سیاست‌ها است، بیش از پیش پی‌برده خواهد شد. از طرفی مشارکت آحاد عمومی مردم با عزم، اراده و مجاهدت فزاینده در پرتو بهره‌مندی از علوم و دانش، همچنین مبارزه و ستیز با هرگونه فساد و سوءاستفاده را در ساخت اقتصادی کشور در دستور کار خود دارد، لیکن نوع نگاه به الزام درون‌زایی مورد توجه مؤکد است. به عبارت دیگر عنایت به تولید ملی را می‌توان به عنوان دال مرکزی الزامات سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» تفسیر نمود تاجایی که معظم‌له می‌فرماید: «ستون فقرات اقتصاد مقاومتی که ما عرض کردیم، عبارت است از تقویت تولید داخل؛ اگر این کار تحقق پیدا کرد و همت‌ها متوجه این مسئله شد، مسائل کار به تدریج حل می‌شوند.»

همچنین ترغیب به مصرف کالاهای داخلی در جهت ارتقاء تولید ملی و تاب‌آوری اقتصادی، یکی از اصلی‌ترین سیاست‌ها و اصول راهبردی حکومت‌ها است، به طوری که برکات منحصربه‌فرد و عدیده‌ای را برای هر نظام اقتصادی به ارمغان خواهد آورد؛ تاجایی که نظام سلطه را نیز برآن داشته که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، و با الهام از «مکتب تاریخی آلمان» این نسخه شفابخش را در خصوص درمان اقتصاد وقت بحران‌زده‌ی خود، در مواجهه با هجوم کالاهای خارجی با کیفیت بکار بندد؛ که البته کاربست این رویکرد به

شکوفایی اقتصادی نظیر آلمان، انگلستان و ایالات متحده آمریکا نیز در میان مدت، منجر گردید. بنابراین از آنجایی که نقشه‌ی راه و ره‌نگاشتی جامع و مانع در جهت پرکردن شکاف بین وضعیت موجود تولید ملی ایران با وضعیت مطلوب ترسیم شده در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در دست نمی‌باشد، مسئله‌ی اصلی این پژوهش، طراحی، تدوین و ارائه الگویی راهبردی جهت دستیابی به این مهم در سپهر اقتصادی ایران اسلامی است.

ادبیات و مبانی نظری

مفهوم‌شناسی تولید

شهید صدر رهبر شیعیان لبنان در تالیف خود با عنوان اقتصاد در مکتب اسلام، تعریف مفهوم تولید اقتصادی را این‌گونه بیان می‌کنند: «تولید برخلاف مفهوم ظاهری آن در مباحث اقتصادی به خلق و ایجاد یک ماده گفته نمی‌شود بلکه فعالیتی که برای ایجاد وصف و حالت جدیدی در موجود به کار می‌رود، تولید نامیده می‌شود» (صدر، ۱۳۷۹: ۱۶). تولید را می‌توان جریان ایجاد محصولات و خدمات برای پاسخگویی به نیاز مصرف‌کنندگان دانست، چون تا زمانی که محصولی مصرف نشود و یا امکان مصرف شدن نداشته باشد نیازی را برآورده نمی‌کند (کویامی، ۱۳۸۳). تولید به معنای هرگونه فعالیت در جهت ارائه خدمات و یا افزایش ارزش اشیاء مادی است. این فعالیت‌ها دربرگیرنده‌ی تأمین نیازهای اولیه انسان مانند غذا، پوشاک و یا نیازهای دیگری چون خواندن کتاب، تماشای فیلم، ارسال نامه‌ی الکترونیکی، مکالمه تلفنی، دریافت خدمات پزشکی و نظایر آن است. بنابراین ماهیت فرایند تولید به نوع تغییر و تبدیل منابع اولیه که در نهایت باعث ارزش افزوده محصول نهایی می‌شود، بستگی دارد. مطالعه و بررسی سازوکارهای تولیدی بیشتر متکی بر فعالیت‌های عمده ساخت صنعتی بوده به‌طوری‌که عملیات یک واحد تولیدی را از مرحله ورود مواد خام تا مرحله‌ی ساخت محصول نهایی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد (جعفرنژاد، ۱۳۸۵: ۵).

مبانی تولید در اسلام

براساس آیات شریف قرآن کریم، اهمیت پرداختن به حوائج مشروع دنیوی تاجایی است که آن را در کنار سعادت اخروی لازم می‌داند؛ به عبارتی توجه به دنیا و آخرت و نیازهای دنیوی و اخروی به‌طور توأمان در دستور کار مؤمنین قرار می‌گیرد «در آنچه خدا به تو داده، سرای آخرت را طلب کن؛ و (نیز) بهره‌ات را از دنیا فراموش مکن.» (سوره مبارکه قصص، آیه ۷۷). همچنین در آموزه‌های الهی دین مبین اسلام، اقتصاد به مفهوم مدیریت تولید، توزیع و مصرف و دانش دخل و خرج و هزینه، مایه‌ی صلابت جامعه برشمرده شده است تاجایی که از دارایی و ثروت، به‌عنوان قوام‌بخش زندگی نام برده می‌شود (سوره مبارکه نساء، آیه ۵).

تولید ملی

منظور از مفهوم تولید ملی در این تحقیق، صرف تعریف علمی آن مبنی بر مجموعه کالاها و خدمات نهایی تولید شده از سوی عوامل مولد مربوط به یک کشور در طی دوره‌ی زمانی خاص نیست؛ بلکه تولید ملی در اینجا مفهومی ویژه و فراتر دارد و به‌مجموعه امکانات تولیدی ج.ا.ا. در شرایط خاص اقتصادی موجود برگرفته از ادبیات حاکم بر نظام سلطه و بهره‌مندی از تمهیدات ممکن در مقابله و رویارویی با این هجمه‌های متنوع اقتصادی که به تعبیر رهبر فرزانه انقلاب (مدظله العالی)، «جنگ اقتصادی» خوانده شده و با هیچ‌یک از شرایط اقتصادی متعارف موجود در عرصه‌های اقتصادی دنیا همخوانی معناداری ندارد، اطلاق می‌شود.

بازشناسی جایگاه تولید ملی در اقتصاد ایران

با توجه به شرایط خاص اقتصاد ایران که منتج از ادبیات حاکم بر نظام سلطه مبنی بر اعمال هجمه‌های متنوع اقتصادی خودساخته و تحریم‌های مختلف ظالمانه، به پیکره‌ی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در ادوار گذشته و بویژه در دوران اخیر است، اهمیت بازشناسی و ارتقاء جایگاه «تولید ملی» در ایران اجتناب‌ناپذیر، دوچندان و حیاتی به‌نظر می‌رسد، تاجایی که خوش‌چهره از نخبگان اقتصادی کشور در این زمینه معتقد است:

«همانطور که در خدمت سربازی به افراد آموزش می‌دهند که اسلحه ناموس توست، باید «تولید ملی» در کشور نیز حکم ناموس را پیدا کند، در این حالت همانطور که ما در هر شرایطی از ناموس خود دفاع می‌کنیم، از تولید ملی هم دفاع خواهیم کرد. اگر این نگاه غالب شود، آن وقت تولید ملی را به دلیل اینکه ناکارآمد است، ضعیف است، مرغوب نیست و یا نیازهای ما را مرتفع نمی‌کند، رها نمی‌کنیم. چون تولید ملی ناموس ماست و هیچ کسی در هیچ شرایطی ناموسش را رها نخواهد کرد؛ بلکه از آن حفاظت، تقویت و به آن افتخار می‌کند. تولید ملی در همین شرایط فعلی که شاید خیلی هم صادرات محور نباشد یا کالای مرغوبی تولید نکند، باید تقویت و حمایت شود. برای این که ظرفیت تولید به بیش از ۸۰ درصد برسد، باید در اولین قدم موانع را از سر راه تولید برداشت. وقتی ما بازارهای خود را به کالاهای خارجی می‌دهیم، عجیب نیست که با لشکر بیکارها مواجه باشیم. بیکارانی که ما را با چالش‌های اجتماعی و حتی امنیتی مواجه خواهند کرد. پس باید تأکید و اولویت بر رفع موانع تولید باشد چراکه به تبع آن متغیرهای کلان اقتصادی مثل فرصت شغلی، ارتقاء سطح درآمد، رفاه اجتماعی و نظایر آن نیز بهبود خواهند یافت. قبول دارم که ساختار تولید در ایران دچار مشکلاتی است، اما در حال حاضر تولید ملی توان شوک‌های ناشی از تغییر ساختار را ندارد؛ بنابراین باید در قدم اول موانع را از سر راه آن برداشت؛ وقتی که تولید به حرکت افتاد، آن وقت برای تغییر ساختار هم باید برنامه‌ریزی کرد (خوش چهره، ۱۳۹۶).

فضای کسب و کار و «تولید ملی»

با نگاهی به رتبه فضای کسب و کار جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان بر اساس آمار و ارقام بانک جهانی و نیز الزامات تبیین شده در جهت بهبود وضعیت و شرایط فضای کسب و کار توسط صاحب‌نظران اقتصادی کشور، به نظر می‌رسد مطالعه‌ی تطبیقی ویژگی‌های وضع موجود فضای کسب و کار در ایران، با وضع مطلوب و مورد انتظار در جهت دستیابی به رشد اقتصادی، راه‌گشا باشد. در جدول ۳ به مهمترین موانع «فضای کسب و کار» بخش‌های اقتصادی پرداخته شده است:

جدول ۳: مهمترین موانع «فضای کسب و کار» بیان شده توسط فعالان اقتصادی به تفکیک بخش های

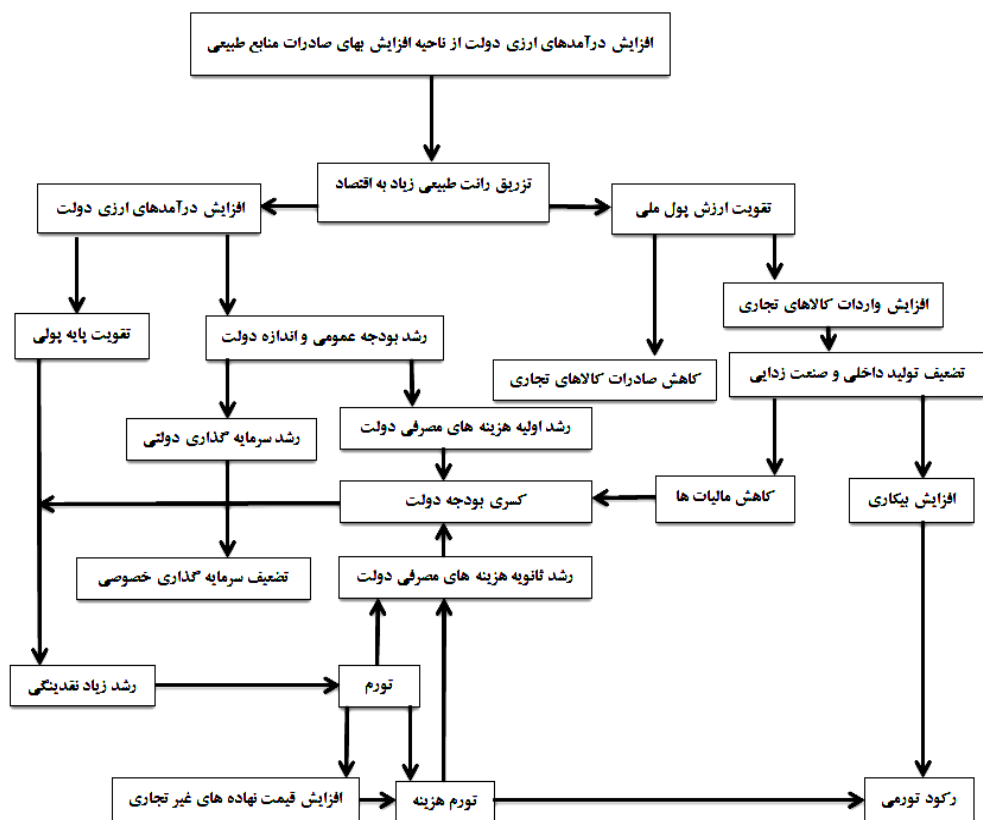
عمده اقتصادی

اولویت مجموعه	۱	۲	۳	۴	۵		
						کل	کشاورزی
کل	زمستان ۹۶	بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن قیمت ها (مواد اولیه و محصولات)	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	رویه های غیر منصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	
	بهار ۹۷	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	رویه های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	ضعف دادگاه ها در رسیدگی به شکایات و پیگیری مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران	
کشاورزی	زمستان ۹۶	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن قیمت ها (مواد اولیه و محصولات)	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	مفاسد مالی و اداری در دستگاه های حکومتی	
	بهار ۹۷	بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیر اساسی (تولید و عرضه تقلبی در بازار)	موانع فرآیندهای اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه های اجرایی	
صنعت	زمستان ۹۶	بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن قیمت ها (مواد اولیه و محصولات)	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	رویه های غیر منصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	
	بهار ۹۷	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	رویه های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	ضعف دادگاه ها در رسیدگی به شکایات و پیگیری مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران	
خدمات	زمستان ۹۶	بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن قیمت ها (مواد اولیه و محصولات)	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه های اجرایی مرتبط با کسب و کار)	رویه های غیر منصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	
	بهار ۹۷	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات	دشواری تأمین مالی از بانک ها	بی ثباتی سیاست ها، مقررات و رویه های اجرایی ناظر بر کسب و کار	رویه های ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات	ضعف دادگاه ها در رسیدگی به شکایات و پیگیری مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران	

منبع: اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران، معاونت اقتصادی، ۱۳۹۷

تولید ملی» در چرخه وابستگی ساختاری اقتصاد ایران

تاریخ اقتصاد ثابت کرده است که کشورهای بهره‌مند از منابع طبیعی غنی، نسبت به کشورهایی که فاقد این منابع هستند، دارای عملکرد و رشد اقتصادی پایین‌تری بوده‌اند. این واقعیت تلخ که از طریق همبستگی منفی بین رشد اقتصادی و وفور منابع طبیعی نشان داده می‌شود، در ادبیات اقتصادی به «نفرین منابع» مشهور است. در واقع وجود این منابع سرشار به جای استفاده در جهت رفع مشکلات اقتصادی این جوامع، در عمل موجبات وخامت بیشتر اوضاع اقتصادی این‌گونه کشورها را در پی داشته است. از طرفی تزریق این درآمد ناشی از رانت طبیعی به بدنه‌ی اقتصاد این کشورها، به مثابه بستری برای کاهش انگیزه‌های تولید و کارآفرینی و شکل‌گیری فضای رانت‌جویانه اقتصادی مبدل گشته و باعث وارد آمدن صدمات جبران‌ناپذیر عدیده‌ای از جمله شیوع و تسری «بیماری هلندی»، به پیکر اقتصاد این کشورها می‌شود. اتفاقی که در حال حاضر بر اساس درآمدهای حاصل از فروش نفت در ایران شاهد هستیم. ورود این حجم از درآمد صادراتی و تزریق ارز ناشی از آن به اقتصاد ملی در یک فرایند نسبتاً پیچیده، موجبات تضعیف «تولید ملی» را فراهم آورده و می‌آورد (سیف و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۹-۱۰۰).

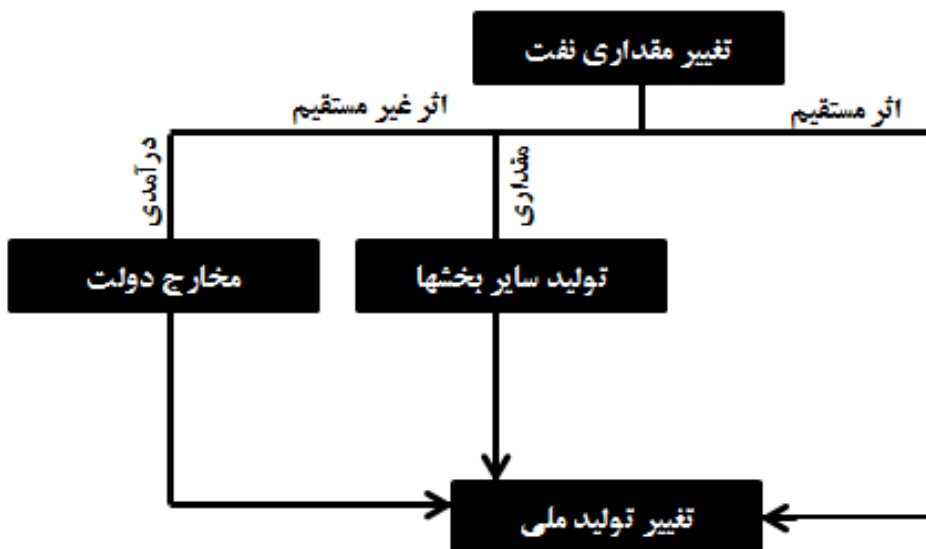

منبع: (سیف و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۵)

شایان ذکر است در مطالعات مربوط به ارزیابی اثر تکانه‌های نفت بر اقتصادهای صادرکننده خالص نفت، همچون ایران، اثر تکانه‌های قیمتی، نامتقارن ارزیابی شده به طوری که کاهش قیمت نفت، رشد اقتصادی این کشورها را کاهش داده است ولیکن اثر مثبت افزایش قیمت نفت به مراتب ضعیف‌تر مشاهده شده است. این در حالی است که اثر تکانه‌های مقداری نفت بر رشد اقتصادی ایران متقارن می‌باشد؛ به عبارتی همان‌گونه که کاهش مقداری تولید نفت در نتیجه اقدامی چون وضع تحریم‌ها، سبب کاهش رشد اقتصادی می‌شود، افزایش مقداری تولید نفت پس از لغو تحریم‌های مذکور بلافاصله سبب افزایش رشد اقتصادی در ایران شده است. در واقع اقتصاد روی مسیر رشد کوتاه مدت با شتابی به مراتب بالاتر از نرخ بلندمدت رشد، به سمت مسیر یک‌نواخت

بلندمدت حرکت می‌کند. البته در ارزیابی وضعیت اقتصادی باید به عملکرد تولید ملی نیز توجه کرد. گویانکه در مقایسه دستاورد نرخ‌های رشد، باید در میزان تغییر در عملکرد تولید تدقیق شود (حسینی، ۱۳۹۳: ۱۷-۱۵).

شکل ۲: مدل مفهومی اثر تکانه‌های مقداری نفت بر رشد اقتصادی ایران

منبع: (حسینی، ۱۳۹۳: ۱۴)

مقایسه تطبیقی تولید ناخالص داخلی و رشد آن در ۵ کشور ممتاز اقتصادی مورد نظر

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

در صورت مد نظر قرارداد آمار صندوق بین‌المللی پول مبنی بر روند رشد تولید ناخالص داخلی کشورهای ممتاز مورد نظر سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، جدول و منحنی‌های ذیل بدست می‌آید:

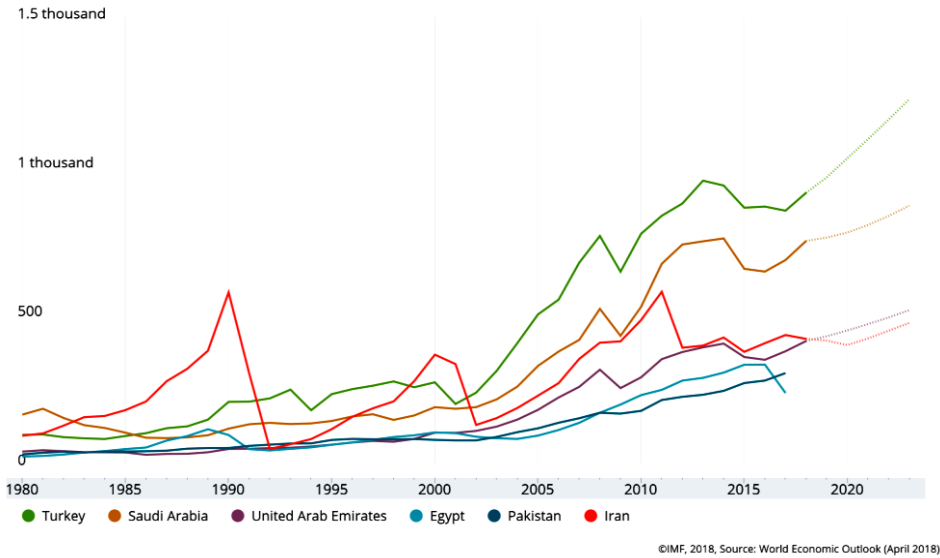
جدول ۴: روند رشد تولید ناخالص داخلی (GDP) در کشورهای منتخب مورد نظر + ایران (۱۹۸۰-۲۰۲۰)

کشور	تولید ناخالص داخلی/رشد		ترکیه		عربستان		امارات		مصر		پاکستان		ایران	
۲۰۲۰	۱/۳۰		۳/۶		۷۶/۲۸		۳/۸۲		۵/۸		-	۵/۶	۳۹۸/۱۶	۴/۱
۲۰۱۵	۸۵۹/۴۵		۶/۱		۶۵۴/۲۷		۳/۸		۴/۴		۲۷۰/۵۶	۴/۱	۳۷۵/۴	-۱/۶
۲۰۱۰	۷۷۲/۲۹		۸/۵		۵۲۶/۸۱		۱/۶		۵/۱		۱۷۷/۱۷	۲/۶	۴۸۳/۳۸	۵/۷
۲۰۰۵	۵۰۱/۱۶		۹		۳۲۸/۲۱		۴/۹		۴/۵		۱۱۸/۴۸	۹	۲۲۸/۱۸	۵/۱
۲۰۰۰	۲۷۳/۰۸		۶/۶		۱۸۹/۵۲		۱۲/۳		۵/۴		۷۹/۷۱	۳/۹	۳۶۵/۹۵	۶/۹
۱۹۹۵	۲۳۳/۳۴		۷/۲		۱۴۳/۱۵		۶/۶		۴/۵		۷۹/۴۵	۵/۱	۱۱۵/۷	۱
۱۹۹۰	۲۰۷/۳۸		۹/۳		۱۱۷/۴۷		۲۳/۶		۲/۳		۵۲/۴۳	۴/۶	۵۷۵/۲۷	۱/۸۱
۱۹۸۵	۹۲/۷۶		۴/۳		۱۰۳/۸۹		-۲/۵		۷/۴		۴۰/۵۷	۸/۷	۱۷۹/۷۲	-۲/۱
۱۹۸۰	۹۶/۵۳		-۰/۸		-		-۱/۸		۳/۴		۳۰/۹۴	۶/۹	۹۳/۵۳	-۱/۸۸
	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی	میزان تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	رشد تولید ناخالص داخلی

منبع: صندوق بین المللی پول، ۲۰۰۱۸

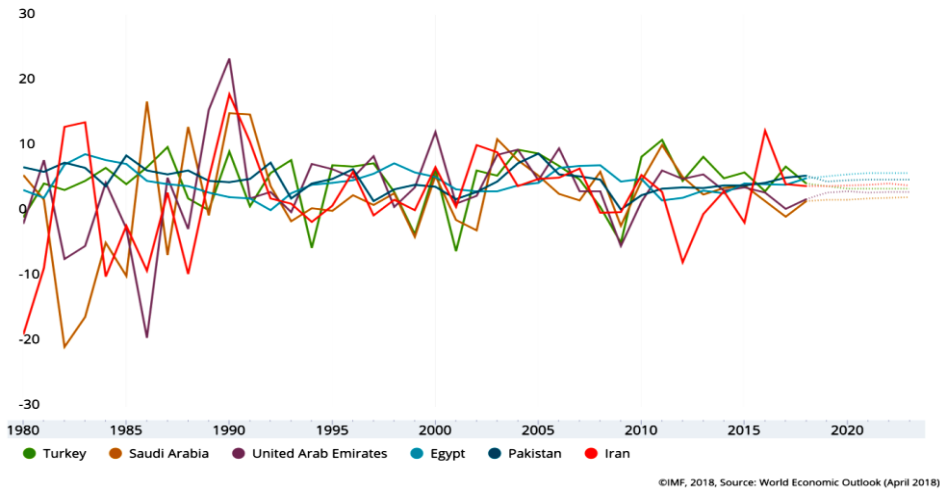
IMF DataMapper

GDP, current prices (Billions of U.S. dollars)

IMF DataMapper

Real GDP growth (Annual percent change)

نمودار ۱: مقایسه میزان تولید ناخالص داخلی (GDP) و رشد واقعی اقتصادی در کشورهای منتخب مورد نظر + ایران (۱۹۸۰-۲۰۲۰)

منبع: همان

اسناد بالادستی ج.ا.ا. پیرامون تولید ملی

نظربه ماهیت اسناد بالادستی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران پیرامون «تولید ملی» در اشکال قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سایر سیاست‌های کلی می‌توان چنین نتیجه گرفت که عوامل مورد تأکید پیرامون «تولید ملی» در قانون اساسی و سند چشم‌انداز به عنوان «نقاط اصلی» تولید ملی در بازه‌ی زمانی بلندمدت و تأکیدات سایر سیاست‌های کلی نظام به‌عنوان «نقاط کلیدی» تولید ملی در مقطع زمانی میان‌مدت و کوتاه‌مدت، در قالب نقشه‌ی راه و تکالیف عملیاتی ارتقاء سطح تولید ملی کشور راه‌گشا است. از این‌رو تکالیف عملیاتی سیاست‌های کلی نظام ج.ا.ا. در شکل نقاط اصلی و کلیدی، در جداول ۵ و ۶ تنظیم و ارائه می‌شود:

جدول ۵: نقاط اصلی سیاست‌های کلی نظام پیرامون تولید ملی (بلندمدت)

ردیف	تکالیف عملیاتی سیاست‌های کلی نظام	منابع
۱	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین شرایط کار برای همه به منظور رسیدن به شرایط اشتغال کامل ... - منع اسراف و تبذیر در همه شئون اقتصاد اعم از، مصرف، سرمایه‌گذاری، تولید، توزیع و خدمات. - استفاد از علوم و فنون و تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصادی کشور. - جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه به اقتصاد کشور. - تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی که نیازهای عمومی را تأمین کند و کشور را به مرحله‌ی خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند. - نظام اقتصادی ج.ا.ا. بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه ریزی منظم و دقیق و صحیح استوار است. ... 	قانون اساسی
۲	<ul style="list-style-type: none"> - برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی و تولید ملی. - برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع متناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب. - دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل. 	سند چشم‌انداز ۲۰ساله

منبع: پژوهشگر

جدول ۶: نقاط کلیدی سیاست‌های کلی نظام پیرامون تولید ملی (میان‌مدت/ کوتاه‌مدت)

ردیف	تکالیف عملیاتی در سیاست‌های کلی نظام	عنوان سیاست‌های کلی نظام
۱	رشد اقتصادی شتابان و پایدار	برنامه ششم توسعه/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش معدن/ اقتصاد مقاومتی
۲	عدالت و توزیع عادلانه ثروت	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ اشتغال/ اصلاح الگوی مصرف/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش کشاورزی/ اقتصاد مقاومتی
۳	بهبود مستمر فضای کسب و کار	برنامه ششم توسعه/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ اصلاح الگوی مصرف/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ اشتغال- اقتصاد مقاومتی
۴	توسعه پیوندهای اقتصادی و تجاری بین‌المللی	برنامه ششم توسعه/ بخش حمل و نقل/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اشتغال/ بخش صنعت/ بخش معدن/ اقتصاد مقاومتی
۵	گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اشتغال/ اقتصاد مقاومتی
۶	جذب و ارتقاء سرمایه‌گذاری داخلی/ خارج	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ بخش حمل و نقل/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ اشتغال/ کشاورزی/ اقتصاد مقاومتی
۷	تغییر نگاه به درآمدهای نفت و گاز	برنامه ششم توسعه/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ اصلاح الگوی مصرف/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایران/ بخش صنعت/ اقتصاد مقاومتی
۸	افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر	برنامه ششم توسعه/ اصلاح الگوی مصرف/ اقتصاد مقاومتی
۹	کارآمدسازی نظام درآمدی و مالیاتی	امنیت اقتصادی/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اشتغال/ اقتصاد مقاومتی
۱۰	ارتقاء کمی و کیفی نظام جامع بیمه	برنامه ششم توسعه/ بخش کشاورزی/ اقتصاد مقاومتی
۱۱	هدفمندسازی یارانه‌ها	برنامه ششم توسعه/ بخش کشاورزی/ اشتغال/ اقتصاد مقاومتی
۱۲	افزایش صادرات تولیدات رقابت‌محور	برنامه ششم توسعه/ بخش کشاورزی/ بخش صنعت/ اقتصاد مقاومتی
۱۳	توسعه دریایی و سواحل مکران	برنامه ششم توسعه/ اقتصاد مقاومتی
۱۴	تأمین امنیت غذایی	برنامه ششم توسعه/ اصلاح الگوی مصرف/ بخش کشاورزی/ اقتصاد مقاومتی

ردیف	تکالیف عملیاتی در سیاست‌های کلی نظام	عنوان سیاست‌های کلی نظام
۱۵	توسعه حمل و نقل ریل پایه	برنامه ششم توسعه/ بخش حمل و نقل/ اصلاح الگوی مصرف/ اقتصاد مقاومتی
۱۶	تحول در نظام استانداردهای سازی کشور	برنامه ششم توسعه/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اصلاح الگوی مصرف/ اقتصاد مقاومتی
۱۷	آموزش و بهسازی منابع انسانی	اشتغال- اصل ۴۴ قانون اساسی/ اصلاح الگوی مصرف/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش کشاورزی/ بخش معدن/ اقتصاد مقاومتی
۱۸	مشارکت جدی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های بخش غیردولتی	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ اصل ۴۴ قانون اساسی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش صنعت/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اشتغال اقتصاد مقاومتی
۱۹	توسعه روستایی در قالب کانون‌های تولید و ارزش آفرینی	برنامه ششم توسعه/ بخش کشاورزی/ اقتصاد مقاومتی
۲۰	کارآمدسازی منابع صندوق توسعه ملی و افزایش صندوق‌های مشارکت در سرمایه گذاری	برنامه ششم توسعه/ اشتغال/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ اقتصاد مقاومتی
۲۱	اصلاح الگوی مصرف مدیریت مصرف/ مصرف کالای داخلی	اصلاح الگوی مصرف/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش حمل و نقل/ اقتصاد مقاومتی
۲۲	ایجاد ارزش افزوده با تکمیل زنجیره ارزش صنایع راهبردی	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش معدن/ اقتصاد مقاومتی
۲۳	اصلاح و تقویت نظام مالی و بودجه ریزی عملیاتی	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ اصلاح الگوی مصرف/ اقتصاد مقاومتی
۲۴	پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان و بهره‌مندی از فناوری‌های نوین	برنامه ششم توسعه/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش معدن/ بخش کشاورزی/ بخش صنعت/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ اقتصاد مقاومتی
۲۵	افزایش اشتغال و ارتقاء بهره‌وری عوامل تولید	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ اشتغال/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ اصلاح الگوی مصرف/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش کشاورزی/ بخش صنعت/ بخش حمل و نقل/ اقتصاد مقاومتی
۲۶	ارتقاء کیفی و افزایش کمی تولید ملی	برنامه ششم توسعه/ امنیت اقتصادی/ اصل ۴۴ قانون اساسی/ تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی/ بخش تشویق سرمایه گذاری/ بخش صنعت/ بخش معدن/ بخش کشاورزی اصلاح الگوی مصرف/ اقتصاد مقاومتی

منبع: پژوهشگر

بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) پیرامون تولید ملی در دو دهه اخیر

طی انجام مطالعات اکتشافی و تحلیل محتوا در بیانات رهبر فرزانه انقلاب (مدظله العالی) پیرامون تولید ملی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در یک دوره ۱۰ ساله (۱۳۸۷-۱۳۹۶)، گزیده‌ای از فرمایشات معظم‌له احصاء و در جدول ۷ تنظیم گردید:

جدول ۷: گزیده‌ی بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) پیرامون تولید ملی (۱۳۸۷-۱۳۹۶)

ردیف	سال	چکیده‌ی بیانات معظم‌له
۱	۱۳۸۷	ارتقاء کیفیت تولید ملی/حمایت دولت از تولید ملی / اهمیت تولید و تولیدکننده/ نقش تولید ملی در استقلال/ اهمیت کار و تولید/ عمومیت سرمایه‌گذاری در تولید ملی / اهمیت خلاقیت و نوآوری در تولید ملی / رعایت عدالت در تولید/ حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید/ حمایت از کارآفرینان.
۲	۱۳۸۸	ارتقاء کیفیت تولید ملی/ تلاش در راستای تولید ملی و اقتدار اقتصادی/ اصلاح الگوی مصرف/ فرهنگ سازی ترویج تولید ملی/ اهمیت قطعه‌سازی در تولید ملی / حمایت دولت از تولید ملی/ خلاقیت و نوآوری در تولید ملی.
۳	۱۳۸۹	اصلاح الگوی مصرف/ مصرف کالاهای داخلی/ ارتقاء کیفیت تولید ملی/ مدیریت مصرف/ اهمیت سرمایه‌گذاری در تولید/ تنظیم سیاست‌های پولی و مالی حامی تولید ملی/ توسعه فناوری در خدمت تولید ملی/ خلاقیت و نوآوری در تولید ملی/ اشباع حس زیبایی‌شناسی در مصرف‌کننده/ تقویت تولید ملی/ اهمیت تولید دانش‌بنیان/ اهمیت نقش علم در ارتقاء تولید ملی/ عقب‌ماندگی طولانی در تولید خودرو/ اهمیت به تولید داخلی.
۴	۱۳۹۰	ارتقاء کیفیت تولید ملی/ خلاقیت و نوآوری در تولید ملی/ آموزش‌های مهارتی در جهت ارتقاء تولید ملی/ اصلاح الگوی مصرف/ اهمیت تولید ملی/ اهمیت به تولید داخلی/ اهمیت اشتغال/ حمایت از تولید ملی/ فرهنگ‌سازی ترویج تولید ملی/ کارآفرینی/ مصرف کالای داخلی.
۵	۱۳۹۱	اصلاح الگوی مصرف/ بهبود فضای کسب‌وکار/ ارتقاء کیفیت تولید/ خلاقیت و نوآوری در تولید/ مدیریت مصرف/ توجه به تولید داخلی/ تولید ملی به مثابه جهاد اقتصادی/ حمایت آحاد مردم از تولید ملی/ اهمیت تولید ملی/ حمایت از تولیدات داخلی/ مصرف کالاهای داخلی/ اهمیت منابع انسانی در تولید ملی/ اهمیت سرمایه‌گذاری در تولید ملی/ اهمیت تولید ملی در استقلال کشور/ اهمیت به کار و سرمایه‌ایرانی/ حمایت مجلس از تولید ملی/ فرهنگ‌سازی مصرف کالاهای داخلی/ حمایت رسانه ملی از مصرف کالاهای داخلی و تولید ملی.

ردیف	سال	چکیده‌ی بیانات معظم له
۶	۱۳۹۲	سیاست‌گذاری تولید ملی / حمایت مردم و دولت از مصرف کالاهای داخلی / توجه به تولید ملی / ارتقاء کیفیت تولید ملی / تکمیل زنجیره ارزش در تولید ملی / اهمیت تولید دانش‌بنیان در ارتقاء تولید ملی / اهمیت تولید ملی / اهمیت اصلاح الگوی مصرف / خودکفایی در تولید ملی غذا و دارو.
۷	۱۳۹۳	حمایت همه‌جانبه از تولید ملی / رونق تولید ملی / ارتقاء بهره‌وری / ارتقاء سرمایه‌گذاری در تولید ملی / ترویج تولید ملی / افزایش اشتغال / افزایش ثروت ملی / مردمی کردن تولید / اهمیت تولید داخلی / اهمیت تولید داخلی در درآمدهای مالیاتی.
۸	۱۳۹۴	ارتقاء کیفیت تولید / اهمیت تولید دانش‌بنیان در ارتقاء تولید ملی / اهمیت به تولید ملی / اصلاح الگوی مصرف / مصرف کالاهای داخلی / توجه به تولید ملی به مثابه جهاد اقتصادی / حمایت همه‌جانبه از تولید ملی / تاکید به ارتقاء تولید ملی در شرایط تحریم / خودکفایی در تولید ملی محصولات حیاتی کشاورزی / مبارزه با قاچاق در جهت حمایت از تولید ملی / حمایت رسانه‌ها از تولید ملی / ثبات در وضع قوانین کار و تولید / مبارزه همه‌جانبه با فساد / حمایت از تولید ملی با مصرف کالاهای داخلی.
۹	۱۳۹۵	خودباوری در تولید ملی / خلاقیت و نوآوری در تولید ملی / اهمیت تولید دانش‌بنیان در ارتقاء تولید ملی / اهمیت اصلاح الگوی مصرف / اهمیت به تولید ملی / اشتغال / تقدس تولید ملی / حمایت از تولید داخلی / ظرفیت منابع انسانی در تولید ملی / مشارکت مردم در تولید / ارتقاء تولید ملی / مجاهدت در تولید.
۱۰	۱۳۹۶	اهمیت منابع انسانی در تولید ملی / اهمیت کارآفرینی / اهمیت سرمایه‌گذاری در تولید ملی / اصلاح الگوی مصرف / مصرف کالاهای داخلی / ارتقاء تولید ملی صادرات‌محور / خلاقیت و نوآوری در تولید ملی / حمایت همه‌جانبه دولت از تولید ملی اهمیت جلوگیری از قاچاق در ارتقاء تولید ملی / اهمیت تولید ملی / جلوگیری از واردات بی‌رویه / اهمیت به تولید داخلی / سرمایه‌گذاری صندوق توسعه ملی در ارتقاء تولید ملی.

منبع: اقتباس از www.khamenei.ir

اقتصاد مقاومتی

در ادبیات موجود در حوزه‌ی اقتصادی جهان، از «اقتصاد مقاومتی» نامی برده نشده‌است. شاید بتوان نزدیک‌ترین مفهوم اقتصادی در این زمینه را «تاب‌آوری اقتصادی»^۱ یا «اقتصاد قابل انعطاف» دانست و آن را این‌گونه تعریف کرد: توان سیاست‌ساخته یک اقتصاد برای بهبود و یا انطباق با آثار تکانه‌های برون‌زای مخالف و خطرناک است به‌طوری‌که از یکسو قدرت

۱. Economic Resilience

مقاومت در برابر تأثیرات منفی آن‌ها را داشته و از سوی دیگر قادر به بازیابی خود باشد (بریگوگلی و همکاران، ۲۰۰۶).

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) برای نخستین بار «اقتصاد مقاومتی» را مطرح کرده و فرمودند «ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور پدید بیاوریم.» (بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان، ۱۳۸۹/۶/۶). همچنین در جای دیگر می‌فرمایند:

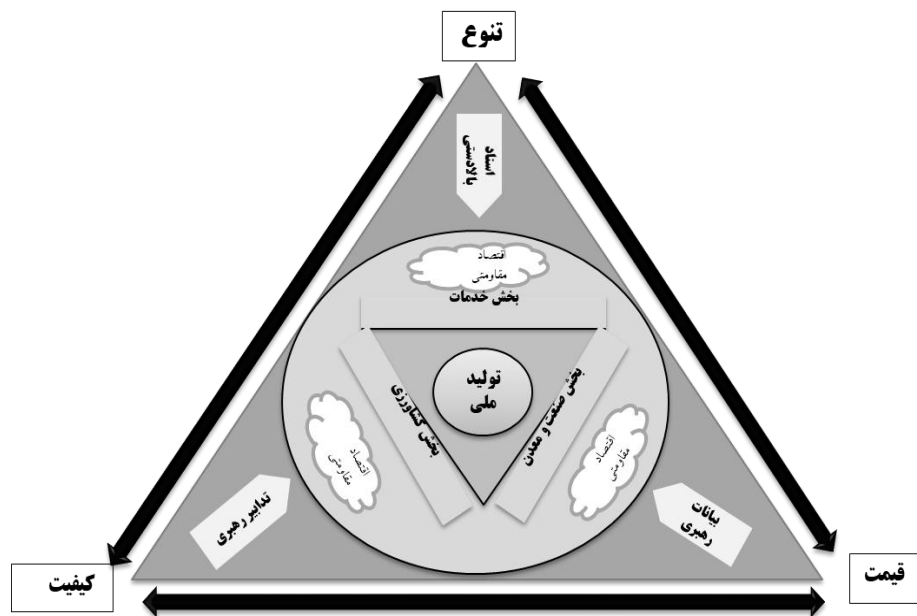
«ما چند سال پیش اقتصاد مقاومتی را مطرح کردیم. همه کسانی که ناظر مسائل گوناگون بودند، می‌توانستند حدس بزنند که هدف دشمن، فشار اقتصادی بر کشور است. معلوم بود و طراحی‌ها نشان می‌داد که این‌ها می‌خواهند بر روی اقتصاد کشور متمرکز شوند. اقتصاد کشور ما برای آن‌ها نقطه‌ی مهمی است. هدف دشمن این بود که بر روی اقتصاد متمرکز شود، به رشد ملی لطمه بزند، به اشتغال لطمه بزند، طبعاً رفاه ملی دچار اختلال و خطر شود، مردم دچار مشکل شوند، دلزده بشوند، از نظام اسلامی جدا شوند، هدف فشار اقتصادی دشمن این است و این محسوس بود، این را انسان می‌تواند مشاهده کند. من سال ۸۶ در صحن مطهر علی بن موسی الرضا (علیه الصلاه والسلام) در سخنرانی اول سال گفتم که این‌ها دارند مسئله‌ی اقتصاد را پیگیری می‌کنند، بعد هم آدم می‌تواند فرض کند که این شعارهای سال حلقه‌هایی بود برای ایجاد یک منظومه‌ی کامل در زمینه‌ی مسائل اقتصاد، یعنی اصلاح الگوی مصرف، مسئله‌ی جلوگیری از اسراف، مسئله‌ی همت مضاعف و کار مضاعف، مسئله‌ی جهاد اقتصادی و امسال تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی. ما این‌ها را به‌عنوان شعارهای زودگذر مطرح نکرده‌ایم، این‌ها چیزهایی است که می‌تواند حرکت عمومی کشور را در زمینه‌ی اقتصاد ساماندهی کند، می‌تواند ما را پیش ببرد. ما باید دنبال این راه باشیم.» (بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۹۱/۵/۳).

به عبارتی، نقشه‌ی بی‌بدیل «اقتصاد مقاومتی»، تدبیر حکیمانه‌ی رهبر فرزانه انقلاب امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در جهت ارتقاء رشد، ثبات و امنیت مؤلفه اقتصادی ج.ا.ا. است به طوری که، تاب‌آوری اقتصادی را در مقابل تکانه‌های شدید اقتصادی و تحولات ناگهانی سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی را نیز در پی خواهد داشت. همچنین، عدالت اجتماعی و

بهره‌مندی اقتصادی آحاد جامعه اسلامی، از دیگر اهداف اصلی و برجسته آن به‌شمار می‌رود. به‌عبارتی، معظم‌له در ابداع و احصاء «اقتصاد مقاومتی» و تبیین سیاست‌های کلی آن، نظام نوین اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را تصویر نموده‌اند که در آن بازه‌ی زمانی و مکانی خاصی مورد نظر نیست و یا صرفاً شرایط خاص و فشارهای مضاعف در قالب اعمال تحریم‌های اقتصادی برعلیه نظام اسلامی را شامل نمی‌گردد بلکه، نسخه‌ای کارآمد برای تمامی فصول و سپری توانمند در جهت محافظت راهبردی حداکثری و همه‌جانبه نظام اسلامی در تقابل با نامالیقات اقتصادی نظام سلطه در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی را در بطن خود همراه خواهد داشت.

چارچوب نظری تحقیق

در این تحقیق نظریه بررسی جامع و مطالعه‌ی ادبیات نظری و ادبیات تجربی همچنین عوامل تأثیرگذار بر مقوله‌ی تولید ملی و برقراری ارتباط منطقی و سازگار با ادبیات اقتصاد مقاومتی به عنوان تبیین‌کننده فضای اقتصادی کشور از یک‌سو و مراجعه به نظر خبرگان مبرز اقتصادی و صاحب‌نظران حوزه‌ی تولید ملی کشور از سوی دیگر به ترسیم چارچوب نظری مورد نظر اقدام شده است. لازم بذکر است که چارچوب نظری این پژوهش دربرگیرنده‌ی موارد پیش‌گفته در جهت ارتقاء تولید ملی منتج به افزایش کیفیت، رقابت‌پذیری قیمت و تنوع محصولات و کالاهای اقتصادی در سه بخش صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات است به‌طوری‌که تلاش شده بر اساس رهنمودهای نسخه بی‌بدیل اقتصاد مقاومتی به نتایج موردنظر دست یابد. از این‌رو چارچوب نظری موردنظر به‌قرار ذیل ارائه می‌گردد:

شکل ۳: چارچوب نظری تحقیق

منبع: پژوهشگر

روش‌شناسی تحقیق

روش، روش و قلمرو تحقیق

نوع پژوهش حاضر را می‌توان از جنبه‌های مختلف مورد مذاقه قرارداد. رویکرد پژوهش آمیخته‌ی اکتشافی است به‌طوری‌که ابتدا به بررسی کیفی پرداخته و سپس یافته‌های خود را با فرایندهای کمی تکمیل می‌نماید. همچنین نظریه خلق ارزش افزوده و دستاوردهای علمی در حوزه‌ی تولید ملی کشور، این پژوهش به لحاظ هدفی که دنبال می‌کند در زمره‌ی تحقیقات توسعه‌ای^۱-کاربردی قرار می‌گیرد. به زبان دیگر، از آنجایی که منجر به افزایش و ارتقاء ادبیات اقتصاد مقاومتی متناسب با تولید ملی خواهد شد، تحقیقی توسعه‌ای است، و با توجه به اینکه مدل منتج از این پژوهش مورد استفاده‌ی تصمیم‌گیران، تصمیم‌سازان و برنامه‌ریزان سطوح

راهبردی کشور واقع خواهد شد، می توان آن را در رده ی تحقیقات کاربردی طبقه بندی نمود. از طرفی تصویری جامع در روش شناسی مدنظر بوده و در کلیه ی مراحل، شکل کیفی و کمی مورد استفاده قرار خواهد گرفت؛ به عبارتی با ترکیبی از روش های کیفی اعم از اسنادی، مطالعات تطبیقی، توصیفی ابتدا به بررسی اسناد بالادستی، تدابیر و بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) در حوزه ی تولید ملی همچنین سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی و اشتراک آن با نقطه نظرات خبرگان خواهیم پرداخت و سپس با استفاده از روش کمی خبرگی، اعتبارسنجی ابعاد، مؤلفه و شاخص های الگوی راهبردی تولید ملی مورد ارزیابی قرار گرفته و در مرحله ی بعد با بهره مندی از فنون مختلف آمار توصیفی و استنباطی، تعیین روابط بین آن ها تحلیل خواهد شد. همچنین از آنجایی که در این پژوهش به مورد خاص تولید ملی با زمینه ی اقتصاد مقاومتی پرداخته می شود، از این حیث روش پژوهش «موردی و زمینه ای» است. قلمروی مکانی این پژوهش با توجه به مذاقه پیرامون تولید ملی، تمامی ایرانیان حاضر در جمهوری اسلامی ایران و خارج از کشور را شامل می شود و قلمروی زمانی آن به پس از انقلاب شکوهمند اسلامی ایران و مشخصاً به دوره ی بعد از قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی تا افق چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ اشاره داشته و قلمروی موضوعی آن نیز به ادبیات راهبردی مرتبط با اقتصاد مقاومتی، تولید ملی، امنیت ملی، شکوفایی و پیشرفت اقتصادی در سطح ملی می پردازد.

جامعه آماری

جامعه ی آماری مورد نظر متشکل از حوزه ی کیفی شامل بخش تدابیر و بیانات رهبری (مدظله العالی)، اسناد و مدارک بالادستی اعم از قانون اساسی، سند چشم انداز، سیاست های کلی نظام، برنامه ی پنجساله ششم اقتصادی و مشخصاً سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی است و در بخش مطالعات تطبیقی شامل پنج کشور منتخب مورد نظر سند چشم انداز اعم از ترکیه، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، جمهوری عربی مصر و جمهوری اسلامی پاکستان بوده و در بخش کمی خبرگی نیز «مطلعین کلیدی»^۱ مشتمل بر تعداد

محدودی از خبرگان، اندیشمندان و صاحب نظران اقتصادی با تحصیلات دانشگاهی و واجد تجارب علمی و عملی حداقل بیست ساله، در حوزه‌ی سیاست‌گذاری اقتصاد ملی می‌باشند، همچنین در خصوص بررسی وضعیت تولید ملی، فعالان بخش‌های اقتصادی کشور اعم از صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات، مجموعاً برابر ۲۰۰۰ نفر مورد نظر است.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

حجم نمونه این پژوهش نیز متناسب با نوع جامعه آماری در دو حوزه‌ی کیفی و کمی خبرگی محاسبه خواهد شد. حجم نمونه در حوزه‌ی کیفی شامل تدابیر، بیانات، اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی نظام است و به روش «تمام شمار» مورد مذاقه قرار می‌گیرند؛ همچنین در قسمت مطالعات تطبیقی، پنج کشور منتخب اقتصادی مورد نظر سند چشم‌انداز اعم از ترکیه، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، جمهوری عربی مصر و جمهوری اسلامی پاکستان به روش «قضای و هدفمند» را دربر گرفته است. در قسمت کمی خبرگی و اعتبار سنجی حجم نمونه به روش «گلوله برفی» صورت پذیرفته به طوری که در وهله‌ی اول، ۵ نفر از مطلعین کلیدی و صاحب نظر در قلمروی تحقیق و جامعه آماری شناسایی و مقیاس اندازه‌گیری بر روی آنان اجرا شد. در مرحله‌ی بعدی از هریک از آنها خواسته شد تا ۱ مطلع کلیدی دیگر را در قلمروی تحقیق معرفی نمایند و این فرایند تا حد اشباع ادامه یافت تا جایی که مجموعاً نقطه نظرات ۳۰ نفر اخذ، سنجش و مورد ارزیابی قرار گرفت. همچنین در خصوص بررسی وضعیت تولید ملی در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور، اگرچه جامعه آماری این حوزه کاملاً قابل شمارش نیست، لیکن با توجه به بررسی‌های به عمل آمده توسط پژوهشگر همچنین تأیید نخبگان پژوهش، مجموعاً تعداد ۲۰۰۰ نفر برآورد گردید و در انتخاب نمونه نیز تلاش شده است، اشخاص به نحوی انتخاب گردند که ظرفیت معرفی مناسبی را برای جامعه آماری مورد نظر (بخش خدمات حدود ۶۰٪، بخش صنعت و معدن

حدود ۳۰٪، بخش کشاورزی حدود ۱۰٪) داشته باشند، بنابراین حجم نمونه از طریق فرمول کوکران به قرار ذیل محاسبه و معادل ۱۱۲ نفر در نظر گرفته شد:

$N = 2000$	حجم جامعه مورد پژوهش
$p = .05$	نسبت موفقیت در جامعه
$d = .09$	مقدار خطای مجاز با نظر پژوهشگر
$Z_{\frac{\alpha}{2}} = 1.96$	سطح اطمینان ۹۵٪ (خطای ۵٪)

$$n = \frac{N \times Z_{\frac{\alpha}{2}}^2 P(1-P)}{(N-1) \times d^2 + Z_{\frac{\alpha}{2}}^2 \times P(1-P)} = \frac{2000 \times (1.96)^2 \times 0.05(1-0.05)}{(2000-1) \times (0.09)^2 + (1.96)^2 \times 0.05(1-0.05)} = \frac{1920.8}{17.1523} = 112$$

روش‌ها و ابزار گردآوری داده‌ها

با توجه به موضوع این پژوهش فنون گردآوری اطلاعات در حوزه‌ی کیفی، کتابخانه‌ای، اسنادی، مطالعاتی و بررسی نظریه‌های علمی و دیدگاه‌های تخصصی است و در حوزه‌ی کمی نخبگی، از روش گردآوری اطلاعات میدانی بهره‌برداری شد. همچنین ابزارهای گردآوری اطلاعات در این تحقیق متناسب و هم‌ارز با روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در آن خواهد بود به‌طوری‌که در حوزه‌ی کیفی و روش کتابخانه‌ای، قاطبه‌ی کتب علمی و تخصصی، اسناد و مدارک دست اول، آرشیو سازمان‌های رسمی، مطالعات تطبیقی و مصاحبه‌ی ساختاریافته مدنظر بوده و در حوزه‌ی کمی نخبگی و روش میدانی، از ابزار متنوع و مکملی چون پرسشنامه‌های بسته و چند گزینه‌ای بهره‌برداری شد.

روایی ابزار سنجش

موضوع روایی از آن جهت اهمیت دارد که اندازه‌گیری‌های نامناسب و ناکافی می‌تواند هر پژوهش علمی را بی‌ارزش و ناروا سازد (خاکی، ۱۳۷۹: ۲۴۴). در این پژوهش برای روایی منطقی و اعتبار پرسشنامه‌ها از دو جنبه: روایی ظاهری و محتوایی به جهت روشن و بدون ابهام بودن گویه‌ها همچنین کفایت کمیت و کیفیت آن‌ها، موارد توسط خبرگان، صاحب‌نظران و

اساتید تایید گردید، به طوری که نظر به تسلط و اشراف اساتید راهنما و مشاور به موضوع، اعتبارسنجی این جنبه از طریق آنان تایید شده است.

به منظور بررسی روایی شاخص‌های پرسشنامه، ابتدا یک نمونه ۳۰ تایی بین جامعه هدف توزیع و جمع‌آوری گردید، پس از دسته‌بندی داده‌ها به کمک فن تحلیل عاملی، میزان روایی تک تک شاخص‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در این فن چنانچه بار عاملی هر گویه کمتر از میزان ۰/۴ به دست آید، نشان‌دهنده روایی پایین گویه خواهد بود. از این رو نتایج حاصل شده به صورت کلی به شرح جداول زیر ارائه می‌گردد:

جدول ۸: بررسی روایی پرسشنامه‌های تحقیق

ردیف	پرسشنامه	میزان پراکندگی پاسخ‌ها (Variance)	ارزش کلی پرسشنامه (Cumulative)	درصد ارزش پرسشنامه (از ۱۰۰٪)
۱	بعد زمینه‌ای الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۳/۲۶۶	۸۵/۸۴۷	حدود ۸۶٪
۲	بعد ساختاری الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۳/۰۱۶	۸۶/۴۱۴	حدود ۸۶٪
۳	بعد رفتاری الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۶/۱۷۹	۷۵/۹۰۲	حدود ۷۶٪
۴	کل پرسشنامه	۸/۱۱۸	۷۹/۹۱۴	حدود ۸۰٪

منبع: پژوهشگر

خروجی جدول بالا بیان‌گر آن است که هر کدام از پرسشنامه‌ها یا ابزارهای سنجش تحقیق حاضر که برای گردآوری داده‌های مورد نیاز طراحی گردیده است، به خوبی توانسته داده‌های مدنظر محقق را از بین اعضای جامعه آماری گردآوری نماید. بدیهی است که هر چه درصد ارزش پرسشنامه به ۱۰۰ نزدیکتر باشد، بیانگر روایی بهتر است. این یعنی سوالات بسیار خوب طراحی شده به طوری که در بین اعضای جامعه پاسخ دهنده، فهم مشترک ایجاد نموده و پاسخ‌دهندگان از منظور و مفهوم گویه، برداشتی متحد داشته‌اند.

پایایی ابزار سنجش

در این پژوهش در خصوص بررسی پایایی ابزار اندازه‌گیری نیز به کمک نرم افزارهای آماری نظیر SPSS اقدام به محاسبه آلفای کرونباخ شده است. به طوری که برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند، ابتدا یک نمونه اولیه ۳۰ تایی پیش آزمون گردید و میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ به شرح جدول زیر به دست آمد که مقدار آلفای حاصله بر قابلیت اعتماد پرسشنامه‌ها صحت گذاشت. برای آزمون با هدف‌های پژوهشی، حصول پایایی بین ۰.۶ تا ۰.۸٪ کافی و مناسب است. (سرمد و همکار، ۱۳۸۵)

جدول ۹: بررسی پایایی پرسشنامه‌های تحقیق

ردیف	پرسشنامه	میزان آلفای کرونباخ حاصله	رتبه پایایی
۱	بعد زمینه‌ای الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۰/۹۱۸	عالی
۲	بعد ساختاری الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۰/۹۳۳	عالی
۳	بعد رفتاری الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۰/۹۵۰	عالی
۴	کل پرسشنامه	۰/۹۰۱	عالی

منبع: پژوهشگر

مطابق خروجی جدول بالا سوالات پرسشنامه هر بعد دارای پایایی خیلی خوب و عالی می‌باشند. فرمول آلفای کرونباخ برای اندازه‌گیری پایایی به شرح زیر است:

$$r_a = \frac{j}{j-1} \left(1 - \frac{\sum sj^2}{s^2} \right)$$

j : تعداد زیرمجموعه سئوال‌های پرسش‌نامه
 Sj^2 : واریانس نمرات هر زیرمجموعه
 S^2 : واریانس کل

معمولاً آلفای کمتر از ۰/۶ پایایی ضعیف، ۰/۶ تا ۰/۸ قابل قبول و بالاتر از ۰/۸ نشان دهنده پایایی بالا می‌باشد. بدیهی است که هر چه این عدد به یک نزدیک تر باشد بهتر است.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش در جهت تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده در حوزه‌ی کیفی، از روش توصیفی و تحلیل داده‌های کیفی همچنین تحلیل محتوا استفاده شد و از حیث کمی، از تکنیک‌های آمار توصیفی و استنباطی اعم از تحلیل عاملی، جداول و نمودارهای مدل فراوانی، آزمون آلفای کرونباخ، و با استفاده از نرم افزار SPSS و LISREL برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، طبقه‌بندی، تلخیص، توصیف و تفسیر اطلاعات بهره برداری شد. اعتبارسنجی الگوی راهبردی منتج از تحقیق نیز بر اساس نظر نخبگان حاضر در نمونه‌ی آماری پژوهش، تایید شد.

آمار توصیفی مربوط به سن و حوزه فعالیت پاسخ‌دهندگان

جدول ۱۲: آمار توصیفی حوزه فعالیت پاسخ‌دهندگان

حوزه فعالیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی فراوانی
صنعت و معدن	۱۹	۱۷/۴	۱۷/۴
کشاورزی	۱۵	۱۳/۸	۳۱/۲
خدمات	۷۵	۶۸/۸	۱۰۰
جمع کل	۱۰۹	۱۰۰	-

منبع: پژوهشگر

جدول ۱۱: آمار توصیفی حوزه‌سن پاسخ‌دهندگان

طبقات سنی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی فراوانی
۳۰-۴۰	۴۵	۴۱/۳	۴۱/۳
۴۱-۵۰	۳۱	۲۸/۴	۶۹/۷
۵۱-۶۰	۲۶	۲۳/۹	۹۳/۶
۶۰ و بالاتر	۷	۶/۴	۱۰۰
جمع کل	۱۰۹	۱۰۰	-

منبع: پژوهشگر

آمار توصیفی مربوط به میزان تحصیلات و سابقه (علمی و عملی) در حوزه‌های اقتصادی پاسخ‌دهندگان

جدول ۱۴: آمار توصیفی میزان سابقه اقتصادی پاسخ‌دهندگان

میزان سابقه	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی فراوانی
زیر ۱۰ سال	۲۳	۲۱/۱	۲۱/۱
۱۱-۲۰ سال	۴۷	۴۳/۱	۶۴/۲
۲۱-۳۰ سال	۲۹	۲۶/۶	۹۰/۸
بیش از ۳۰ سال	۱۰	۹/۲	۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	-

جدول ۱۳: آمار توصیفی میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی فراوانی
کارشناسی	۳۷	۳۳/۹	۳۳/۹
کارشناسی ارشد	۵۲	۴۷/۷	۸۱/۷
دکتری تخصصی	۱۶	۱۴/۷	۹۶/۳
حوزوی	۴	۳/۷	۱۰۰
جمع کل	۱۰۹	۱۰۰	-

بررسی‌های مرتبط با تحلیل سازه‌های الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی

پس از تدوین و تبیین شاخص‌های مورد نیاز برای طراحی الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی، ابتدا یک دسته‌بندی نظری از شاخص‌ها به عمل آمد. در نتیجه این دسته‌بندی نظری، الگوی موصوف دربرگیرنده ابعاد: زمینه‌ای، ساختاری و رفتاری بوده به طوری که در زیرمجموعه هریک از این ابعاد، تعدادی مؤلفه و شاخص قرار گرفتند و پس از انجام این مهم، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد بحث در قالب پرسشنامه‌ای اولیه، به رؤیت خبرگان، اساتید دانشگاه و صاحب‌نظران رسید و خواسته شد که میزان مرتبط بودن هر کدام از شاخص‌ها با مؤلفه مربوطه را مشخص نمایند. در مرحله‌ی بعدی و پس از گردآوری نظر خبرگان، داده‌های حاصل به کمک فن تحلیل عاملی مورد تحلیل قرار گرفت به طوری که میزان مرتبط بودن شاخص‌ها با مؤلفه‌های مذکور مورد تجزیه و تحلیل جامع قرار گرفت که نتایج حاصله به شرح ادامه ارائه می‌شود:

الف- بعد زمینه‌ای

جدول ۱۵: آزمون تحلیل عاملی شاخص‌های بعد زمینه‌ای

ردیف	مؤلفه	شاخص	بار عاملی
۱	ارتقاء فرهنگ کار و تلاش	ترویج آموزه‌های الهی مبنی بر تقدس کار و تلاش	۰/۵۶۶
۲		تکریم کارآفرینان و تثبیت جایگاه آنان در جامعه	۰/۶۳۰
۳		اعطای نشان اقتصاد مقاومتی	۰/۷۲۶
۴	بازتعریف جایگاه تولید ملی	تبیین جامع تولید ملی برای آحاد جامعه	۰/۷۰۲
۵		التزام عملی مسئولین به حمایت از تولید ملی	۰/۵۵۲
۶		تقویت تولید ملی و افتخار به آن در هر شرایط	۰/۶۸۱
۷		رفع موانع پیش‌روی تولید ملی در گام اول	۰/۶۹۷
۸	توزیع عادلانه ثروت	ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌برخوردار و متوسط	۰/۶۴۱
۹		سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف	۰/۷۳۰
۱۰		ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی	۰/۷۰۴
۱۱	امنیت و ثبات اقتصادی	مدیریت مخاطرات اقتصادی	۰/۶۸۸
۱۲		رصد برنامه‌های تحریم متبحر به افزایش هزینه برای دشمن	۰/۵۳۲
۱۳		تثبیت غیردستوری نرخ ارز	۰/۵۷۲
۱۴		ایجاد فرصت‌های جذب سرمایه‌گذاری	۰/۶۱۰
۱۵		عدم تعرض به سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی	۰/۶۹۵
۱۶	تغییر رویکرد آموزش	تقبیح مدرک‌گرایی و تشویق مهارت‌اندوزی	۰/۷۲۴

ردیف	مؤلفه	شاخص	بار عاملی
۱۷	عالی	گسترش آموزش های علمی-کاربردی	۰/۶۶۴
۱۸		تناسب رشته های دانشگاهی با نیاز روز بازار	۰/۵۲۸
۱۹	بهبود فضای کسب و کار	کاهش بوروکراسی اداری	۰/۶۳۸
۲۰		ثبات سیاست ها، مقررات و رویه های کسب و کار	۰/۶۹۰
۲۱		ثبات قیمت های مواد اولیه	۰/۷۹۸
۲۲		ایجاد نظام جامع اطلاعات بازار کار	۰/۶۱۳
۲۳		تسهیل و توسعه اشتغال	۰/۶۷۰
۲۴		گسترش تشکل های تخصصی	۰/۶۰۴
۲۵		الگوسازی و تشویق سبک زندگی اسلامی- ایرانی	۰/۵۲۴
۲۶	فرهنگ سازی مصرف کالاهای داخلی	تبیین ارتباط مستقیم گسترش اشتغال با مصرف کالای داخلی	۰/۶۶۱
۲۷		مستندسازی معضلات عدم استفاده از کالا و خدمات داخلی	۰/۶۷۵
۲۸		بهره مندی از تبلیغات رسانه های دیداری، شنیداری و نوشتاری	۰/۵۵۶
۲۹		ترویج فرهنگ صرفه جویی	۰/۷۶۲
۳۰		مقابله با فرهنگ مصرف گرایی	۰/۸۰۳
۳۱	خوداتکایی	اشاعه فرهنگ توکل بر ذات مقدس الهی	۰/۷۳۵
۳۲		تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده	۰/۷۶۶
۳۳		ارتقاء فرهنگ کارآفرینی	۰/۵۸۵
۳۴		گفتمان سازی اقتصاد مقاومتی	۰/۶۷۳
$P < 0/05$, $**P < 0/01$ N = 109			

منبع: پژوهشگر

ب- بعد ساختاری

جدول ۱۶: آزمون تحلیل عاملی شاخص‌های بعد ساختاری

بار عاملی	شاخص	مؤلفه	ردیف
۰/۹۵۶	انتخاب مشتریان راهبردی	کاهش وابستگی به نفت	۳۵
۰/۹۵۶	ایجاد تنوع در روش‌های فروش		۳۶
۰/۶۴۷	مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش		۳۷
۰/۷۱۰	افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی		۳۸
۰/۵۸۵	افزایش صادرات برق		۳۹
۰/۷۰۵	افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر		۴۰
۰/۶۳۱	افزایش سهم درآمدهای مالیاتی		بازتعریف نظام جامع مالیاتی
۰/۷۱۳	اصلاح رویه‌های ناعادلانه ممیزی دریافت مالیات	۴۲	
۰/۶۴۲	جلوگیری از فرار مالیاتی	۴۳	
۰/۸۱۸	هدفمندکردن معافیت‌های مالیاتی	۴۴	
۰/۶۴۷	هدفمندکردن مصارف مالیاتی	۴۵	
۰/۵۶۱	رفع مشکلات ساختاری بانک‌ها	بازتعریف نظام جامع پولی و مالی	۴۶
۰/۶۰۱	استقلال بانک مرکزی		۴۷
۰/۶۸۲	تخصیص بهینه منابع و انباشت سرمایه		۴۸
۰/۶۸۱	اولویت‌دادن تسهیلات کم‌بهره بانکی به تولید ملی		۴۹
۰/۷۳۸	تخصیص اسناد و اوراق بهادار کم‌بهره به تولید ملی		۵۰
۰/۶۵۸	بسترسازی ورود تولیدات ملی به بورس‌های کالا و خدمات		۵۱
۰/۴۴۲	تسهیل جذب سرمایه‌گذاری داخلی		۵۲
۰/۶۹۰	بهره‌مندی از مشارکت عمومی - خصوصی	تأمین مالی کارآمد	۵۳
۰/۶۴۹	جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی		۵۴
۰/۵۵۶	توسعه صندوق‌های مخاطره‌پذیر و کارآفرین		۵۵
۰/۷۱۹	ساماندهی عملکرد صندوق توسعه ملی		۵۶
۰/۶۸۷	ارتقاء نظام جامع صنعت بیمه		۵۷
۰/۷۸۳	اولویت به توسعه حمل و نقل ریلی	توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل	۵۸
۰/۷۲۷	توسعه حمل و نقل جاده‌ای		۵۹
۰/۶۷۹	توسعه حمل و نقل دریایی		۶۰
۰/۶۹۳	توسعه حمل و نقل هوایی		۶۱
۰/۶۶۹	بهره‌مندی از حمل و نقل ترکیبی		۶۲
۰/۷۵۱	بروز نمودن ناوگان‌های حمل و نقل		۶۳
۰/۷۱۸	کاهش تصدی‌گری دولت	پیاپاده‌سازی کامل اصل ۴۴	۶۴
۰/۵۶۴	افزایش سهم بخش غیردولتی		۶۵
۰/۶۸۹	توانمندسازی بنگاه‌های بزرگ خصوصی و تعاونی		۶۶
۰/۷۳۴	تدقیق قوانین و مقررات ضد انحصار		۶۷
۰/۵۵۲	افزایش رقابت‌پذیری در اقتصاد ملی		۶۸

$N=109$ و $P<0/01$ **، $P<0/05$ *

جدول ۱۷: آزمون تحلیل عاملی شاخص های بعد رفتاری

بار عاملی	شاخص	مؤلفه	ردیف
۰/۶۳۵	کاهش هزینه های تولید ملی	حمایت جدی از تولید داخلی	۶۹
۰/۶۵۸	افزایش کیفیت تولید ملی		۷۰
۰/۶۶۹	متنوع سازی کالای داخلی		۷۱
۰/۶۶۴	جلوگیری از واردات بی رویه		۷۲
۰/۷۰۵	حمایت از صادرات رقابت محور		۷۳
۰/۶۶۰	نوسازی نظام تولید کشاورزی		۷۴
۰/۶۴۶	تقویت صنایع کوچک و متوسط و پیوند با صنایع بزرگ		۷۵
۰/۶۸۰	شناسایی و بکارگیری ظرفیت های علمی، فنی و اقتصادی	بهرمندی از تولید دانش بنیان	۷۶
۰/۷۱۶	پیاده سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور		۷۷
۰/۶۳۷	ساماندهی نظام ملی نوآوری		۷۸
۰/۷۱۵	دست یابی به فناوری های نوین		۷۹
۰/۷۰۷	جلوگیری از خام فروشی	بهرمندی از تولید مردم بنیاد	۸۰
۰/۵۸۶	مشارکت حداکثری آحاد جامعه در فعالیت های اقتصادی		۸۱
۰/۶۴۹	ترغیب و توسعه کارآفرینی		۸۲
۰/۷۰۱	تشویق همکاری های جمعی		۸۳
۰/۶۶۴	توانمندسازی سرمایه انسانی		۸۴
۰/۵۵۹	برخوردری از نرخ رشد اقتصادی باثبات	پایداری رشد و بهره وری	۸۵
۰/۷۳۵	هدف مند کردن پارانه ها		۸۶
۰/۶۰۴	توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور		۸۷
۰/۶۷۲	استفاده از سازوکار مبادلات تهراتری		۸۸
۰/۷۰۲	توسعه روستایی کشور		۸۹
۰/۷۵۹	توسعه و تنوع بخشی پیوندهای راهبردی	دیپلماسی کارآمد اقتصادی	۹۰
۰/۷۶۸	گسترش همکاری با کشورهای جهان بویژه همسایگان		۹۱
۰/۷۶۳	استفاده از ظرفیت سازمان های بین المللی و منطقه ای		۹۲
۰/۷۳۸	دسترسی به بازارهای خارجی		۹۳
۰/۶۹۰	آموزش همگانی و تخصصی الگوی مصرف مطلوب	اصلاح الگوی مصرف	۹۴
۰/۶۸۲	بهبودسازی مصرف انرژی		۹۵
۰/۵۴۸	کاهش آلودگی زیست محیطی		۹۶
۰/۸۱۴	افزایش پوشش استاندارد کالای داخلی		۹۷
۰/۶۹۸	رسیدگی دقیق به جرائم اقتصادی	مبارزه جدی با قاچاق	۹۸
۰/۶۹۰	بهرمندی از سامانه های جامع هوشمند شناسایی کالا		۹۹
۰/۸۳۸	تجهیز مبادی ورودی و خروجی به امکانات فنی و الکترونیکی		۱۰۰
۰/۷۵۶	توسعه مناطق مرزی با رویکرد تقویت معیشت مرزنشینان		۱۰۱

ردیف	مؤلفه	شاخص	بار عاملی
۱۰۲	مبارزه همه‌جانبه با فساد	برخورد قضایی سخت با متخلفین اقتصادی	۰/۶۸۹
۱۰۳		روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری	۰/۶۸۹
۱۰۴		روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار	۰/۸۸۴
۱۰۵		شفاف‌سازی و دسترسی آزاد به آمار و اطلاعات اقتصادی	۰/۸۸۴
* $P < 0/05$ ، ** $P < 0/01$ و $N = 109$			

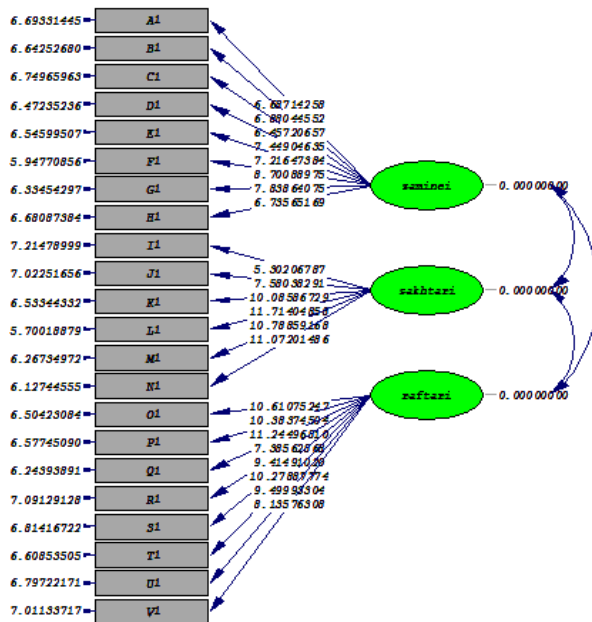
منبع: پژوهشگر

در رابطه با میزان مرتبط‌بودن شاخص‌ها با مؤلفه‌ها از فن تحلیل عاملی استفاده گردید. بر اساس این آزمون چنانچه بار عاملی هر شاخص کمتر از ۰/۴ به دست آید، بدان معناست که آن عامل یا شاخص بخوبی بر مؤلفه مربوطه بار نشده و میزان مرتبط‌بودن آن ضعیف است. مطابق خروجی جداول بالا که در آن شاخص‌های ابعاد الگو مورد تحلیل قرار گرفته است؛ مشاهده می‌گردد که کلیه شاخص‌ها دارای بار عاملی غیر صفر و بیشتر از میزان ۰/۴ هستند. این بدان معناست که خبرگان معتقدند شاخص‌ها بر روی عامل خود بخوبی بار شده‌اند و کاملاً با مؤلفه مربوطه مرتبط هستند و بدین ترتیب سازه‌های زمینه‌ای، ساختاری و رفتاری الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی تشکیل و تأیید می‌گردد.

تحلیل عاملی تأییدی ابعاد و مؤلفه‌ها همچنین برازش الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی

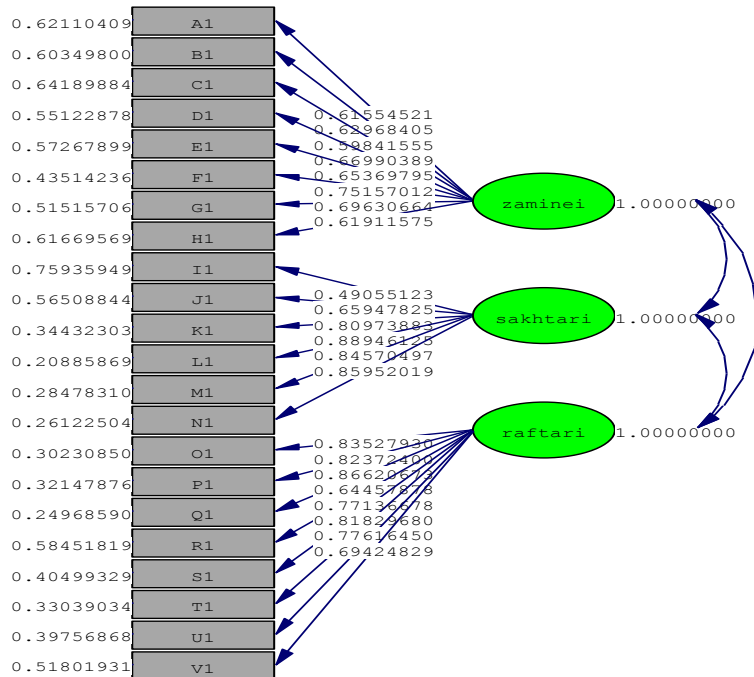
با بهره‌مندی از نرم افزار لیزرل، ابتدا به بررسی ارتباط بین سازه‌های متفاوت زمینه‌ای، ساختاری و رفتاری تحقیق (ارتباط ابعاد با مؤلفه‌ها) در دو حالت معناداری و استاندارد پرداخته شد و سپس برازندگی الگو در دو حالت مذکور مورد سنجش قرار گرفت، باتوجه به این‌که میزان شاخص RMSEA برابر ۰/۰۶۴ است، بنابراین تناسب الگو از وضعیت بسیار مطلوبی برخوردار است. همچنین از آنجایی‌که ضرایب معناداری برای مقبولیت الگو (۱/۹۶- <math>x < 1/96</math>) در تمامی عوامل بیشتر از مقبولیت می‌باشد، در نتیجه الگو ارائه شده، قابل استناد است.

از طرفی با بهره‌مندی از نرم افزار لیزرل هم‌چنین نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی در دو حالت معناداری و استاندارد، رویی سازه‌ای الگو راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی بر اساس شاخص‌های مختلف مرتبط با معادلات ساختاری که منتج به برازش الگوی مورد نظر است، احصاء شد. از آنجایی که شاخص کای دو بر درجه آزادی که یکی از شاخص‌های اصلی است ۲/۰۷ می‌باشد و در محدوده مجاز قرار دارد، برازندگی الگو را مورد تأیید قرار می‌دهد. شاخص تعدیل‌شده برازندگی که مقادیر بین ۰/۹ تا ۰/۹۵ قابل قبول و بالاتر از ۰/۹۵ عالی است، در الگوی نهایی مقدار ۰/۹۸ است که عالی می‌باشد. شاخص‌های برازش هنجارشده، تطبیقی، برازندگی و تعدیل‌یافته برازندگی در این الگو به ترتیب برابر با، ۰/۹۷، ۰/۹۶، ۰/۹۸ و ۰/۹۸ است که باتوجه به دامنه قابل قبول از وضعیت عالی برخوردار می‌باشند. شاخص بعدی ریشه میانگین مربعات خطای برآورد بوده که می‌بایست کمتر از ۰/۰۸ باشد و در این الگو، برابر با ۰/۰۶۴ و در محدوده قابل قبول قرار گرفته است. بنابراین با توجه به کل شاخص‌های محاسبه‌شده می‌توان چنین نتیجه گرفت که الگوی مورد نظر، از برازش مناسبی برخوردار است. نتایج ارائه شده به شرح نمودار ۱ و ۲ همچنین جدول ۱۸ در زیر قابل مشاهده است:

Chi-Square=666.80, df=322, P-value=0.00000, RMSEA=0.064

نمودار ۱: تحلیل عاملی تأییدی در حالت معناداری (منبع: پژوهشگر)

re=666.80, df=322, P-value=0.00000, RMSEA=0.064

نمودار ۲: تحلیل عاملی تأییدی در حالت استاندارد (منبع: پژوهشگر)

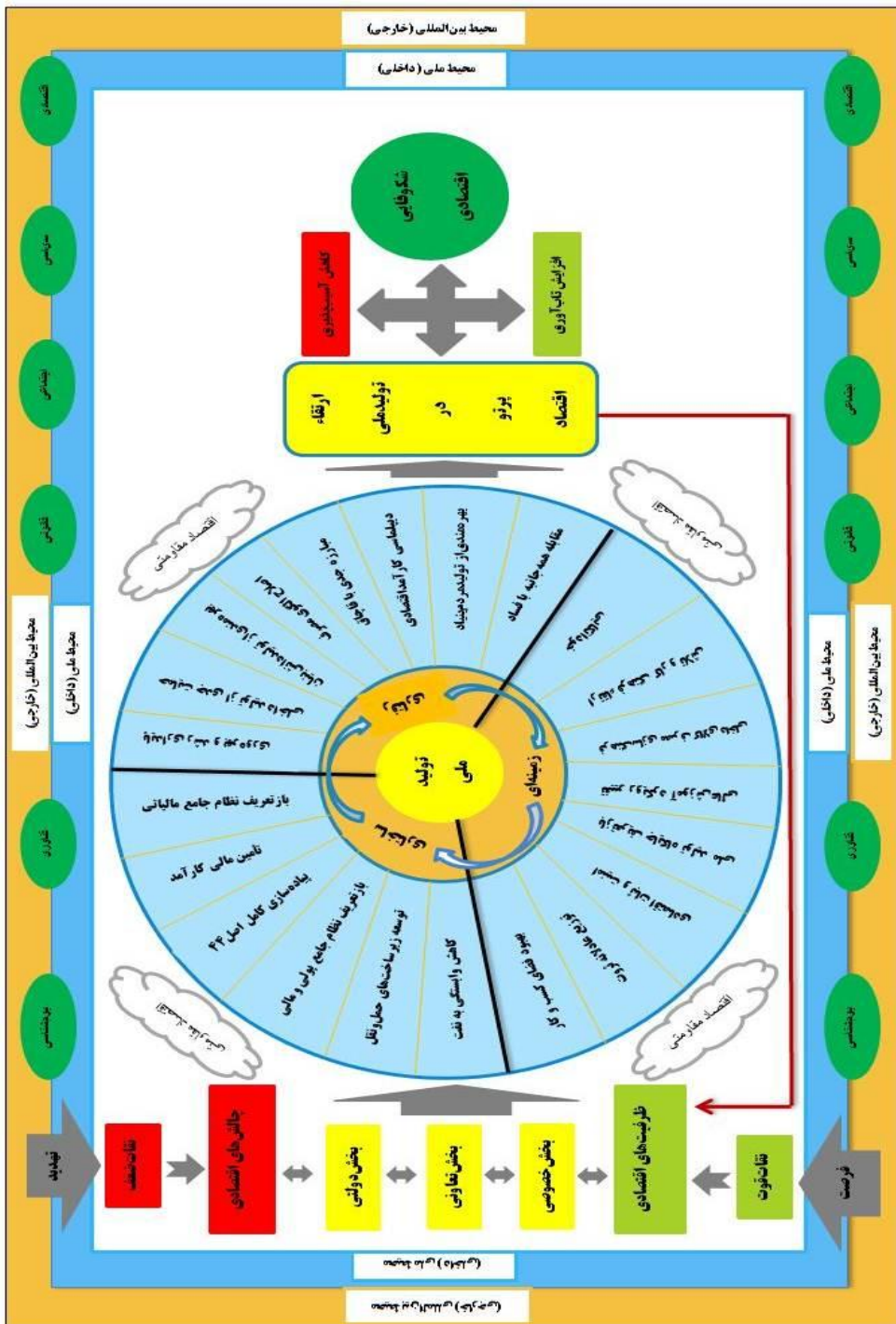
جدول ۱۸: روایی سازه‌ی الگو بر اساس شاخص‌های مختلف معادلات ساختاری (منبع: پژوهشگر)

نتیجه	میزان به‌دست آمده	دامنه قابل قبول	معادل فارسی	معادل انگلیسی	اختصار
از آنجایی که بین این نشان‌گرها هماهنگی و هم‌سویی وجود دارد، در نتیجه روایی سازه‌ی الگو تأیید شد.	۲/۰۷	کمتر از ۳	شاخص کای دو بر درجه آزادی	χ^2 / df	χ^2 / df
	۰/۰۶۴	کمتر از ۰/۰۸	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	Root Mean Square of Approximation	rmsea
	۰/۹۷	نزدیک به یک	شاخص برازش هنجار شده	Normal Fit Index	nfi
	۰/۹۶	نزدیک به یک	شاخص برازش تطبیقی	Comparative Fit Index	cfi
	۰/۹۸	نزدیک به یک	شاخص برازندگی	Goodness of Fit Index	gfi
	۰/۹۸	نزدیک به یک	شاخص تعدیل یافته برازندگی	Adjusted Goodness of Fit Index	agfi

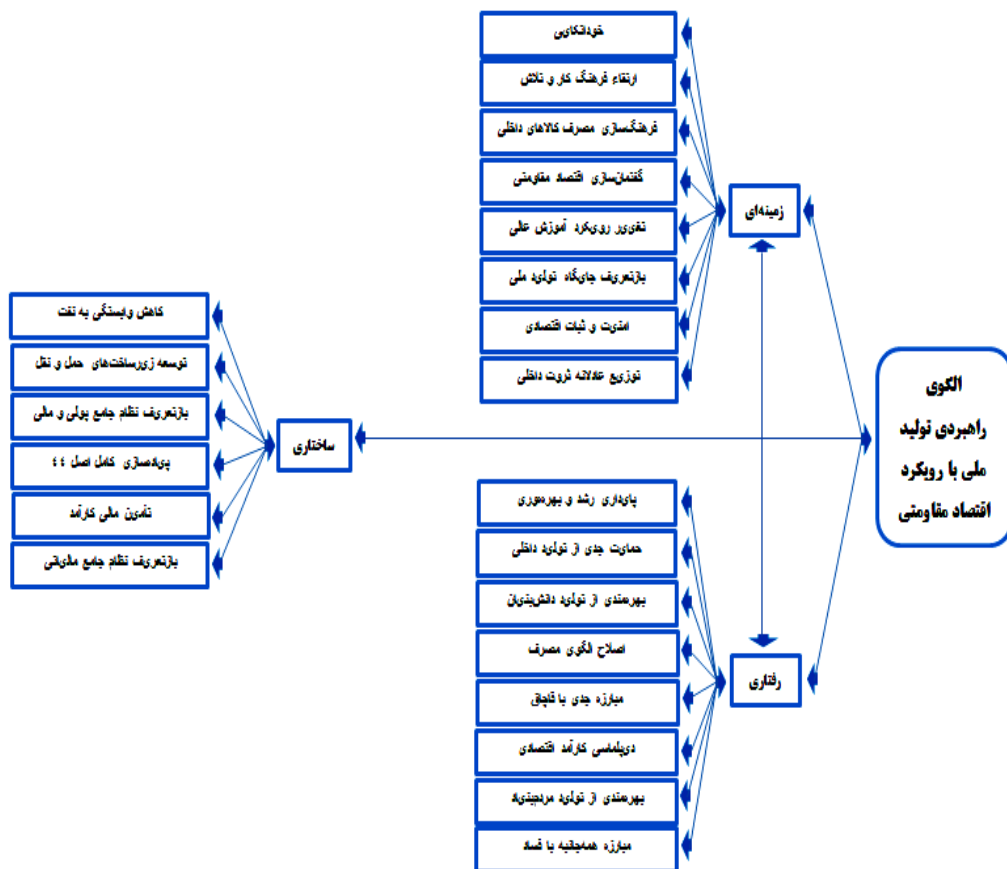

ارائه الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی

نظربه نتیجه گیری از تجزیه و تحلیل یافته‌های این پژوهش که اذعان به تشکیل و تایید سازه‌های ابعاد زمینه‌ای، ساختاری و رفتاری الگو مورد نظر دارد، بدینوسیله «الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی» برگرفته از بررسی جامع و مانع همچنین مطالعه‌ی ادبیات نظری، تدابیر و بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله العالی)، اسنادبالادستی، مراجعه به نظر خبرگان و فعالان اقتصادی مشغول در بخش‌های اقتصادی کشور اعم از صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات همچنین برقراری ارتباط منطقی و سازگار با ادبیات اقتصاد مقاومتی به‌عنوان تبیین کننده فضای اقتصادی کشور و با امعان نظر به مقوله‌های نگرش سیستمی، مدل سه‌شاخگی و محیط‌شناسی راهبردی با رویکرد برنامه‌ریزی آینده‌به‌گذشته به قرار ذیل ارائه می‌شود:

شکل ۳: الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی

شکل ۴: الگوی عملیاتی تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهاد

شرایط اقتصادی موجود نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران علی‌رغم برخورداری از ظرفیت‌های قابل ملاحظه و بعضاً منحصربفرد در منطقه و جهان، با شرایط آرمانی و تصویرشده در سند چشم‌انداز و حتی وضعیت مطلوب، فاصله‌ی معناداری دارد. اگر آمار انتشاریافته توسط صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۱۸ در خصوص تولید ناخالص داخلی کشورهای منطقه و موردنظر سند چشم‌انداز را که پیش‌تر در این پژوهش به آن اشاره شد

(جدول ۴) را پذیرفته و مورد مذاقه قراردسیم، به خوبی درخواهیم یافت که در حال حاضر تولید ناخالص داخلی جمهوری اسلامی ایران به عنوان سومین اقتصاد منطقه با کشور دوم یا عربستان سعودی بیش از ۱/۸ برابر و با کشور اول یعنی ترکیه، بیش از ۲/۴ برابر فاصله دارد. این درحالی است که براساس پیش‌بینی این آمار و تا سال ۲۰۲۰، این فاصله نه تنها کاهش نمی‌یابد بلکه به ترتیب به بیش از ۲ و ۲/۵ برابر افزایش یافته، تاجایی که امارات متحده عربی نیز با رجحان ۱۲ درصدی تولید ناخالص داخلی خود نسبت به ایران، به رتبه‌ی سوم منطقه ارتقاء خواهد یافت؛ به عبارت دیگر در سال مذکور، جمهوری اسلامی ایران با حدود ۴۰۰ میلیارد دلار تولید ناخالص داخلی به رتبه‌ی چهارمین اقتصاد منطقه، تنزل می‌یابد. البته جدا از میزان صحت و سقم این آمار، واقعیت این است که جمهوری اسلامی ایران از بدو پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون همواره با هجمه‌های متنوع سخت و نرم از سوی نظام سلطه روبرو بوده و نه تنها از حمایت‌های پیش‌بینی شده در نظام اقتصادی بین‌المللی برخوردار نبوده و نیست بلکه از حداقل‌های لازم نیز در این زمینه محروم می‌باشد؛ حال آن‌که در شکل جدید، در شرایط تهاجم بی‌سابقه و جنگ تمام‌عیار اقتصادی نیز بسر می‌برد.

از این رو به نظر می‌رسد تنها راه برون‌رفت از شرایط موجود و حرکت در مسیر صحیح، دقیق و کوتاه‌تر با سرعتی مضاعف در جهت دستیابی به اهداف اقتصادی از پیش تعیین شده در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، توجه واقعی، ویژه و عملی به ظرفیت‌های درون کشور است تاجایی که تبلور این مهم را باید در ارتقاء تولید ملی جمهوری اسلامی ایران در پرتو سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جستجو کرد و اثبات این مدعا در توصیه‌های مؤکد تدابیر و بیانات رهبر فرزانه انقلاب (مدظله‌العالی) بویژه در فرمایشات اخیر معظم‌له مبنی بر نام‌گذاری سال ۱۳۹۸ به عنوان سال «رونق تولید»، کاملاً آشکار است. بنابراین، نظریه ضرورت پرداختن به این مهم همچنین فقدان مدلی منسجم و کارا در راستای نقشه‌ی راه منتج به ارتقاء تولید ملی جمهوری اسلامی ایران، در این پژوهش با بررسی جامع و مذاقه‌ی عمیق ادبیات و مبانی نظری، اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی نظام، تدابیر و بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، بهره‌مندی از تجارب بین‌المللی در شکل مطالعه تطبیقی ۵ کشور ممتاز اقتصادی مورد نظر سند چشم‌انداز، مراجعه به نظر خبرگان و فعالان اقتصادی مشغول در

بخش های اقتصادی کشور اعم از صنعت و معدن، کشاورزی و خدمات همچنین برقراری ارتباط منطقی و سازگار با ادبیات اقتصاد مقاومتی به عنوان تبیین کننده فضای اقتصادی کشور، و با امعان نظر به مقوله های نگرش سیستمی، مدل سه شاخگی و محیط شناسی راهبردی با رویکرد برنامه ریزی آینده به گذشته، «الگوی راهبردی تولید ملی با رویکرد اقتصاد مقاومتی» ارائه شد.

از طرفی پیاده سازی الگوی ارائه شده در این تحقیق نیازمند تمهیدات مستقل، مستمر و همسویی است که در قالب پیشنهادهایی در دو سطح راهبردی و اجرایی به قرار ذیل به آنان اشاره می شود:

به منظور یکپارچه سازی سیاست ها و همسوس شدن بیش از پیش تصمیمات کلان و راهبردی حوزه تولید ملی کشور، تشکیل نهاد تصمیم گیر مستقل تحت عنوان «شورای عالی تولید ملی» و یا عناوین متناسب و مشابه دیگر با حضور جمیع ذی نفعان، تصمیم گیران و تصمیم سازان اقتصادی بخش های دولتی، خصوصی و تعاونی همچنین نخبگان اقتصادی مستقل به دور از هرگونه جانبداری سیاسی پیشنهاد می شود. این نهاد وظیفه هماهنگی دقیق بین قوای سه گانه کشور با بدنه ی بخش های اقتصادی اعم از دولتی، خصوصی و تعاونی را در بالاترین سطح تصمیم گیری برعهده گرفته و با بهره مندی از خرد جمعی و پشتوانه علمی غنی همچنین کاربست تجارب ارزنده ی ملی و بین المللی، تلاش خواهد نمود تا با صرف بهینه منابع و جلوگیری از هرگونه موازی کاری و ناهماهنگی، ارتقاء تولید ملی کشور را سرعت بخشد.

باتوجه به قرارداد داشتن در شرایط جنگ تمام عیار اقتصادی و حمله های ناجوانمردانه نظام سلطه از یک سو و نام گذاری هوشمندانانه سال ۱۳۹۸ تحت عنوان «رونق تولید» توسط رهبر فرزانه انقلاب^(مدظله العالی) از سوی دیگر، به نظر می رسد تشکیل «قرارگاه عملیاتی رونق تولید» با حضور تمامی دست اندرکاران تولید کشور در قوای سه گانه، بخش های خصوصی و تعاونی، اتاق های بازرگانی و صنایع و معادن، تشکل های حرفه ای و صنوف مختلف همچنین بخش های اقتصادی حوزه ی دفاعی کشور، در راستای گرفتن واقعی آرایش جنگی مبنی بر اتخاذ راهبردها و راه کارهای مؤثر مقابله به حمله اقتصادی دشمن، بسیار ضروری و راه گشا است.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن مجید
- امام خامنه ای، سید علی (مدظله العالی)، **مجموعه بیانات- قابل دسترس در پایگاه اطلاع رسانی: www.khamenei.ir**
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران (۱۳۹۷/۴/۱) **پایش ملی محیط کسب و کار ایران**، قابل دسترسی در: www.icccoop.ir
- بانک جهانی (۱۳۸۴)، **نقش دولت در حال تحول، ترجمه: گروه مترجمین موسسه مطالعات پژوهش‌های بازرگانی، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ دوم.**
- بانک جهانی، **سامانه اطلاع‌رسانی**، قابل دسترس در: www.worldbank.org
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، **سامانه اطلاع‌رسانی**، قابل دسترس در: www.cbi.ir
- جعفرنژاد، احمد (۱۳۸۵)، **مدیریت تولید و عملیات نوین**، تهران: انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- جوادی، شاهین (۱۳۹۴)، **الگوی راهبردی حمایت از تولید ۱- محیط کسب و کار**، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصادی.
- جوادی، شاهین (۱۳۹۵)، **الگوی راهبردی حمایت از تولید ۲- محیط اقتصاد کلان**، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصادی.
- حسینی، سیدشمس‌الدین و شفیعی، افسانه (۱۳۸۷) **مقایسه سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی با سیاست‌های رقابتی، فصلنامه اقتصاد جامعه**، شماره سیزدهم و چهاردهم.
- حسینی، سیدشمس‌الدین (۱۳۹۳)، **آسیب‌شناسی رشد اقتصادی ایران با تأکید بر تکانه‌های خارجی؛ توصیه‌هایی برای اقتصاد مقاومتی، کنگره ملی اقتصاد مقاومتی، دانشگاه عالی دفاع ملی.**
- خاکی، غلامرضا (۱۳۷۹)، **روش تحقیق در مدیریت**، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز انتشارات علمی
- خوش‌چهره محمد (۱۳۹۶)، **تولید ناموس دولت شود مثل اسلحه که ناموس سرباز است**، خبرگزاری تسنیم.
- سازمان تجارت جهانی، **سامانه اطلاع‌رسانی**، قابل دسترس در: www.wto.org
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۸۵) **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**، تهران: انتشارات آگاه.
- سیف، ا... مراد و همکاران (۱۳۹۱)، **تولید ملی، مسایل، چالش‌ها و راهکارها**، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

- سیف، ا... مراد و همکاران (۱۳۹۳)، الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم‌های استکبار جهانی، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- سیف، ا... مراد (۱۳۹۳)، نقشه راه پیاده سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- صدر، سید موسی (۱۳۷۹)، اقتصاد در مکتب اسلام، تهران: انتشارات آوند دانش.
- صندوق بین‌المللی پول. قابل دسترس در: www.imf.org
- غلامی‌باغی، سعید (۱۳۹۶)، مدیریت واردات لازمه حمایت از تولید داخلی در راستای اقتصاد مقاومتی، تهران: دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- کوپاهی، م (۱۳۸۳)، اصول اقتصاد کشاورزی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ نهم.

ب. منابع لاتین

- Briguglio, Lino, Gordon Cordina, Nadia Farrugia and Stephanie Vella. (2008). **Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States: Conceptual Underpinnings** Economics Department, University of Malta Economics of Defense in a Globalized World.
- Briguglio, Lino, and Stephen Piccinino (2009) **Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the Global Recession**, Available at: www.um.edu.mt/data/assets/pdf_file/0011/141959/Growthsilience_in_Asia_5Dec2011.pdf.

Archive of SID